

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет економіки та менеджменту
(назва факультету)

економіки та фінансів
(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістр

(освітній ступінь)

на тему: **Формування і впровадження факторної моделі аналізу
та оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства
(на прикладі ПрАТ «Тернопільський молокозавод»)**

Виконав: студент 6 курсу, групи ПФмз-61

спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр і назва спеціальності)

Керівник

Нормоконтроль

Рецензент

Швак О.Й.

(прізвище та ініціал)

Панухник О.В.

(прізвище та ініціал)

Кудлак В.Я.

(прізвище та ініціал)

Марущак Л.І.

(прізвище та ініціал)

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет _____ Економіки та менеджменту
Кафедра _____ Економіки та фінансів
Освітній рівень _____ магістр
Спеціальність _____ 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., професор

Панухник О.В.

«16» грудня 2019 р.

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Швак Ользі Йосипівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Формування і впровадження факторної моделі аналізу та оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства (на прикладі ПрАТ «Тернопільський молокозавод»)**

Керівник роботи **Панухник Олена Віталіївна, д.е.н., професор**
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом по університету № 4/7-691 від «18» липня 2019 р.

2. Термін подання студентом роботи «16» грудня 2019 р.

3. Вихідні дані до роботи Фінансова звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод», статистична звітність, результати самостійних авторських досліджень ринку, фахові наукові публікації, матеріали галузевих сайтів тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Розділ 1. Теоретичні засади оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства в сучасних умовах

2. Розділ 2. Оцінка фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

3. Розділ 3. Обґрунтування факторної моделі аналізу фінансово-господарської діяльності

4. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

5. ОБґРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, слайдів)

Рис. 1.1. Господарська діяльність підприємства як складна сукупність виробничих відносин

Рис. 2.1 Структура фізичного обсягу виробництва продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році, %

Рис. 2.3 Динаміка темпів росту (до 2014 року) фізичного обсягу виробництва основних товарних груп ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Зав. Пр.
Спеціальна частина	Маркович І.Б., к.е.н., доцент	30.09.2019 р.	
Обґрунтування економічної ефективності	Панухник О.В. д.е.н., професор	02.10.2019 р.	
Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	Радниський С.В., к.е.н., доцент, Стручок В.С., ст. викладач	04.10.2019 р.	

7. Дата видачі завдання « 30 » вересня 2019р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Пр.
1	Вибір і затвердження теми дипломної роботи	01.07.2019 р.- 18.07.2019 р.	
2	Робота над планом, затвердження плану	19.07.2019 р.- 26.07.2019 р.	
3	Пошук і підбір літератури, відповідно до затверженого плану	23.09.2019 р.- 02.10.2019 р.	
4	Робота над теоретичним розділом	03.10.2019 р.- 13.10.2019 р.	
5	Робота над розділами «Спеціальна частина» та «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях»	14.10.2019 р. - 27.10.2019 р.	
6	Робота над аналітично-дослідницьким розділом	28.10.2019 р. - 10.11.2019 р.	
7	Робота над проектно-рекомендаційним розділом	11.11.2019 р. - 17.11.2019 р.	
8	Завершення написання розділу «Спеціальна частина», Підписання розділу в консультанта	18.11.2019 р.- 20.11.2019 р.	
9	Написання розділу «Обґрунтування економічної ефективності» Підписання розділу в консультанта	21.11.2019 р.- 03.12.2019 р.	
10	Завершення написання розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» Підписання розділу в консультантів	04.12.2019 р.- 06.12.2019 р.	
11	Проходження нормоконтролю	09.12.2019 р. 10.12.2019 р.	
12	Підготовка висновку керівником та зовнішньої рецензії	11.12.2019 р. - 12.12.2019 р.	
13	Попередній захист дипломної роботи	13.12.2019 р. 14.12.2019 р.	
14	Робота ЕК. Захист дипломної роботи	23.12.2019 р.- 27.12.2019 р.	

Студент

Швак О.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Панухник О.В.

(прізвище та ініціали)

оцінки
«Терн

спеці
Терно
Терно

«Тер

теоре
оцінк

робот

еконс

перви

груп

показ

резул

викон

для V

госпо

підхо

Пра

факт

«Тер

Розр

«Тер

ринк

прод

ріше

інде

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	11
1.1 Фінансово-господарська діяльність підприємства в сучасних умовах: підходи до трактування	11
1.2 Методичні підходи до оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.....	19
1.3 Інформаційне забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.....	26
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»	31
2.1 Загальна характеристика діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	31
2.2 Оцінка фінансових результатів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» ...	38
2.3 Оцінка активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та джерел їх фінансування.....	43
2.3 Аналіз ділової активності та фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	49
2.4 Факторний аналіз рентабельності та оборотності капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод».....	56
Висновки до розділу 2	60
РОЗДІЛ 3 ОБҐРУНТУВАННЯ ФАКТОРНОЇ МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»	61

3.1 Факторний індексний аналіз фінансового-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з використанням матричної моделі.....	61
3.2 Впровадження механізму управління дебіторською заборгованістю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	65
Висновки до розділу 3	71
РОЗДІЛ 4 СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА.....	72
4.1 Стан та тенденції вітчизняного ринку молочної продукції.....	72
4.2 Експортний потенціал ринку молочних продуктів в Україні	78
Висновок до розділу 4.....	82
РОЗДІЛ 5 ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	83
5.1 Апробація факторної моделі прибутку та товарної продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод».....	83
5.2 Оцінка ефективності впровадження кредитної політики та моделювання наслідків для фінансово-господарської діяльності підприємства	87
Висновки до розділу 5	94
РОЗДІЛ 6 БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ.....	95
6.1 Виявлення та оцінка небезпеки, моделювання можливої обстановки та відпрацювання сценаріїв дій на об'єкті (цеху)	95
6.2 Попередження наслідків аварій на виробництвах із застосуванням аміаку. Вплив аміаку на організм людини. Перша допомога. Профілактика уражень	98
6.3 Організація охорони праці на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»....	100
Висновки до розділу 6	103
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Сучасні реалії функціонування вітчизняних підприємств постійно видозмінюються незалежно від галузевої приналежності. В умовах посилення внутрішньої та зовнішньої конкуренції на ринку вітчизняні підприємства досить часто за рахунок непродуманої фінансово-господарської політики та переважно короткострокового управління втрачають свої позиції, опиняються на межі банкрутства. Тобто, пристосовуючись до нових умов господарювання, підприємства стикаються зі значними фінансовими труднощами в зв'язку з неправильним перерозподілом коштів і джерел їхнього утворення. У зв'язку з цим постає питання про створення єдиної методики оцінки та аналізу їх фінансового стану як основи подальшого ефективного функціонування. Особливо ця проблема актуалізується для підприємств агросектору, якому відведено провідну роль забезпеченні дохідної частини бюджету всіх рівнів.

Незважаючи на достатню розробленість методичних підходів оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємств особливої актуальності набуває доцільність впровадження факторних моделей, що зумовлює актуальність дослідження.

Серед вітчизняних науковців варто відзначити праці Базилінської О.Я., Бутинця Ф.Ф., Городньої Т. А., Загородної О.М., Любкіної О. В., Москаленко В.П., В.М. Серединської, Р.В.Федоровича, М.Г.Чумаченка, Ю.С.Цал-Цалка та інших.

Метою дипломної роботи є аналіз, систематизація та узагальнення теоретико-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємств.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити економічну сутність категорій «фінансово-господарська діяльність» та «господарська діяльність»;
- узагальнити наявні методичні підходи до оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств;
- визначити інформаційне забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємств;
- надати загальну характеристику ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- здійснити оцінювання фінансових результатів, ефективності фінансування активів та їх складу, ділової активності та фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- провести факторний аналіз рентабельності та оборотності капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- розробити модель факторного індексного аналізу фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з використанням матричної моделі;
- обґрунтувати та розробити механізм управління дебіторською заборгованістю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- дослідити стан та тенденції вітчизняного ринку молочної продукції та оцінити його експортний потенціал;
- здійснити апробацію та довести економічну ефективність пропонованих рішень.

Об'єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» .

Предметом дослідження є теоретико-методологічні підходи до оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства.

Теоретико-методологічною базою дипломної роботи є сучасна теорія та фундаментальні концепції фінансового та економічного аналізу. У процесі дослідженні використано такі методи: первинна обробка результатів статистичного спостереження, метод групування за певними ознаками, метод

порівняння абсолютних і відносних показників; графічний та табличний методи, для раціонального відображення результатів аналізу, прогнозування часових рядів. Розрахунки в роботі виконувались з використанням програм Microsoft Excel версії XP Professional для Windows.

Інформаційну базу дипломної роботи склали: вітчизняна і закордонна література, закони та нормативно-правові акти, фінансова звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягають у розробці моделі факторного індексного аналізу фінансового-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з використанням матричної моделі та обґрунтування механізму управління дебіторською заборгованістю на основі диференційованого ціноутворення на готову продукцію.

Дипломна робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг основної частини дипломної роботи складає 109 сторінок комп'ютерного тексту. Дипломна робота містить 19 таблиць, 21 рисунок, додатків на 15 сторінках. Перелік використаних джерел нараховує 55 найменувань на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1 Фінансово-господарська діяльність підприємства в сучасних умовах: підходи до трактування

Активну взаємодію суб'єкта з об'єктом, під час якого суб'єкт задовольняє будь-які свої потреби або досягає поставлених цілей визначають як діяльність. Відповідно діяльність підприємства можна визначити як цілеспрямована дія на об'єкт (матеріальні, фінансові, інформаційні та людські ресурси) результатом якого є створення додаткової вартості, що втілена у певному продукті або послугі з метою задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

У сучасній економічній та практичній літературі є багато підходів до трактування діяльності підприємства та її видів. Найчастіше в літературі використовуються поняття: «господарська діяльність», «підприємницька діяльність», «фінансово-господарська діяльність» та інші види. Проаналізуємо основні категорії та встановимо зв'язок між ними. Враховуючи, суб'єкти господарювання функціонують в рамках правового поля, то в першу чергу проаналізуємо чинне законодавство.

Поняття «господарська діяльність» займає центральне місце в системі господарського права, і виступає основним інструментом правового регулювання економіки. Термінологічний апарат господарського законодавства ґрунтується на понятті «господарська діяльність».

В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» знаходимо наступне визначення «господарської діяльності»: «це діяльність, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару». Таке визначення заперечує здійснення

господарської діяльності у нематеріальній сфері – сфері послуг, яка в сучасних умовах набуває все більшої ваги у суспільстві [3].

У Податковому кодексі господарську діяльність визначено як «діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, дорученнями та агентськими договорами»[2].

Так, у статті 3 Господарського Кодексу України знаходимо таке визначення: «під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)» [1].

Там само знаходимо визначення підприємницької діяльності. Так, у ст. 42 Господарського Кодексу України: «підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку».

Отже, на основі проведеного аналізу відзначаємо, що чинне законодавство в різних нормативно-правових актах трактує господарську діяльність підприємства по-різному. Розглянемо довідкову літературу, зокрема А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк у «Фінансово-економічному словнику» [25] пропонують наступне визначення: «будь-яка діяльність, зокрема

підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном (реалізацією) матеріальних та нематеріальних благ, що є товаром.

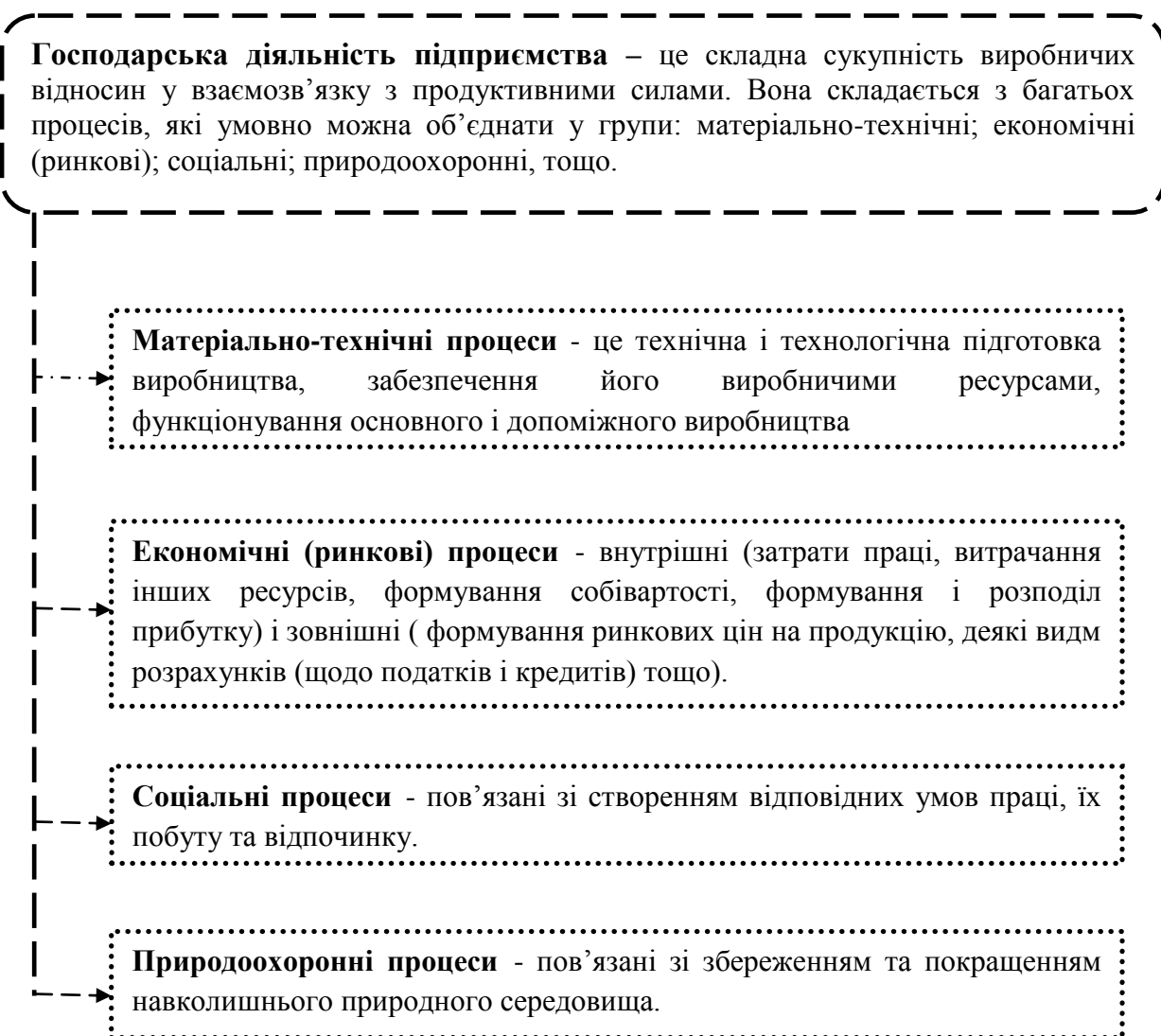

Рисунок 1.1 Господарська діяльність підприємства як складна сукупність виробничих відносин

Джерело: складено автором на основі [12]

Законодавство, що уніфікує облікові процеси господарюючих суб'єктів представлено Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (далі НП(С)БО). Зокрема, у НП(С)БО 1 «Загальні

вимоги до фінансової звітності» знаходимо такі види діяльності, що здійснюються суб'єктами господарювання:

1) «звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення»;

2) «інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей)»;

3) «операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю»;

4) «основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу»;

5) «фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства» [10].

Встановлення взаємозв'язків між видами діяльності представимо на рис.1.2.

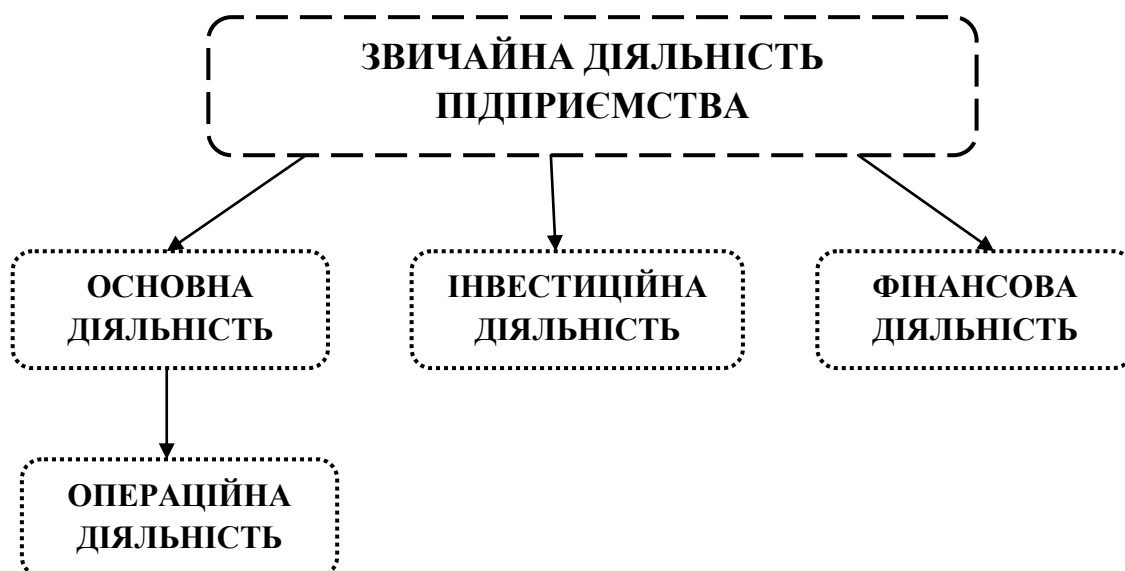

Рисунок 1.2 Види діяльності та взаємозв'язки між ними відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Джерело: складено автором на основі [10]

Співставлення трактувань господарської діяльності в Господарському кодексі та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дозволяє зробити висновок, що за своєю суттю вони є схожими, а поняття «господарська діяльність» та «звичайна діяльність» є тотожними.

Стаття 44 Господарського кодексу України визначає такі принципи господарської діяльності:

- 1) вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності;
- 2) самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- 3) самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

У навчальному посібнику «Підприємницьке право» знаходимо ознаки господарської діяльності:

- 1) господарською є саме діяльність визначених суб'єктів як активна, специфічна форма людського відношення до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільну зміну і перетворення в інтересах людей;
- 2) господарська діяльність повинна здійснюватися спеціально уповноваженими суб'єктами – «суб'єктами господарювання» або суб'єктами господарської діяльності;
- 3) господарська діяльність спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру.
- 4) продукція, яка реалізується, роботи, які виконуються та послуги, які надаються в межах господарської діяльності, мають цінову визначеність [39].

Матвійчук Л.О. у своєму дослідженні пропонує такі «ознаки господарської діяльності:

- 1) сфера здійснення – суспільне виробництво (господарська сфера);

2) зміст – виробництво та реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг відбуваються не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб – споживачів;

3) вартісний характер – в межах господарської діяльності реалізується продукція, виконуються роботи, надаються послуги, які можливо оцінити у грошовому еквіваленті;

4) особливий суб'єктний склад – господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання, якими, відповідно до ст. 55 Господарського кодексу, є господарські організації (юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до законодавства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку), а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці, а фізичні особи, які не зареєстровані як підприємці, проте реалізують товари, здійснюють продаж вироблених, перероблених та придбаних речей, товарів, реалізацію власної сільськогосподарської продукції, що вирощена самостійно на земельних ділянках, наданих їм у розмірах, встановлених Земельним кодексом України;

5) поєднання приватних інтересів виробника (в одержанні прибутку чи інших вигод/переваг від господарської діяльності) та публічних інтересів (суспільства в особі широкого кола споживачів – в отриманні певних благ; держави – в отриманні прибутків та інших обов'язкових платежів від суб'єктів господарювання; територіальної громади – в забезпеченні зайнятості членів громади шляхом їх залучення на засадах індивідуального підприємництва чи трудового найму суб'єктами господарювання до господарської діяльності; у задоволенні потреб громади в певних роботах, послугах, продукції; в участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань територіальної громади в благоустрої; у сплаті місцевих податків та зборів тощо);

- б) виконання на професійній основі;
- 7) здійснення в межах чинного законодавства» [35].

Об'єктом дослідження є підприємство переробної галузі, яке залежить від господарської діяльності аграрного сектору, тому з'ясуємо чи існують відмінності в трактуванні господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Господарська діяльність аграрного сектору економіки має свої особливості, які полягають в тому, що важливим засобом виробництва є земля, а це в свою чергу обумовлює сезонний характер виробництва та територіальну сконцентрованість.

Аналіз галузевої літератури показує, що досить часто з поняттям «господарська діяльність сільськогосподарських підприємств» вживається поняття «виробничо-господарська діяльність» під якою розуміють: «врегульовані нормами аграрного права суспільні відносини спрямовані на самостійне та систематичне виробництво сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження (продуктів харчування, продовольства і сировини промислового призначення), її перероблення, зберігання та реалізацію, а також виробництво інших матеріальних цінностей у підсобних виробництвах і промислах з метою одержання прибутку» [11, с. 169].

Враховуючи важливість розвитку молочної галузі для вітчизняної економіки дослідники трактують окремі види діяльності у власній інтерпретації. Наприклад, Череп А.В. визначає інвестиційну діяльність молокопереробних підприємств як «цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибір ефективних інструментів інвестування, формування збалансованої по вибраних параметрах інвестиційної програми і забезпечення її реалізації [46, с. 27]. Таке визначення суперечить визначенню інвестиційної діяльності, що викладено в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» і більше відповідає фінансовій діяльності.

Загальні принципи господарювання в аграрному секторі економіки можна наступним чином:

1. Забезпечення економічної багатоманітності та захисту державою всіх суб'єктів аграрного господарювання
2. Свобода підприємницької діяльності в межах, визначених законом
3. Вільний рух капіталів, товарів і послуг на території України
4. Обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з потребою забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві
5. Екологічний захист населення
6. Захист прав споживачів і безпеки суспільства й держави
7. Захист національного товаровиробника
8. Заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини сільськогосподарських підприємств.

Поняття «фінансово-господарська діяльність підприємства» найчастіше зустрічається в контексті здійснення її оцінювання, і за своєю суттю немає відмінностей від «господарської діяльності» підприємства. Дослідники роблять акцент на першій складовій «фінансова діяльність» тим самим підкреслюючи важливість джерел фінансування діяльності підприємства як початковий етап його становлення, а вже господарська діяльність відповідає за ефективне використання цих ресурсів і перетворення їх результат.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження констатуємо, що фінансово-господарська діяльність підприємства є складною категорією, яка поєднує собі господарську діяльність (виробничу і збутову) та фінансову діяльність як забезпечення фінансовими ресурсами реалізацію господарської діяльності.

1.2 Методичні підходи до оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства

В економічній літературі методичні підходи до оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є достатньо розробленими і вивченими, однак зміна зовнішнього середовища та його динамічність, що знаходить своє відображення у появі нових ризиків функціонування підприємств призводить до потреби оновлювати їх. Зокрема, формальні методи аналізу і оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства спрощують процес аналізу і не забезпечують у повній мірі вирішення складних виробничих і фінансових проблем. Оцінка фінансово-господарської діяльності залишається одним з дискусійних питань фінансової науки. Забезпечення надійного функціонування суб'єктів господарювання вимагає пошуку та розробки нових методичних підходів та показників.

Фінансово-господарська діяльність є складним об'єктом вивчення цілою низкою економічних наук, а саме: менеджмент, статистика, фінанси, бухгалтерський облік, галузевими економічними науками тощо.

Сучасна система управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання передбачає як один з етапів управління здійснення оцінки фінансово-господарської діяльності, за результатами якої будуть прийматися управлінські рішення, що робить цей процес важливим. Як зазначає авторський колектив під керівництвом Федоровича Р.В.: «Економічний аналіз тісно пов'язаний зі всіма функціями управління і забезпечує їх виконання, а тому є всезагальною функцією управління. Так, реалізація функції планування неможлива без економічного аналізу. Кожне підприємство в умовах ринкових відносин повинно починати свого діяльність з науково обґрунтованого бізнес-плану. Без нього неможливо привернути акціонерів, інвесторів, нереальним є отримання кредитів. Тому виконання функції планування вимагає вивчення ринку, оцінки незадоволених потреб споживачів, виявлення їх смаків і вподобань, отримання відомостей про головних конкурентів, про якісну характеристику

запропонованої ними продукції, вивчення каналів збуту продукції і т.д. На основі цих даних планують обсяг продукції, розраховують її орієнтовну ціну, очікувану величину прибутку, а відтак і всі основні показники діяльності» [21, с.11].

Здійснення оцінки фінансово-господарської діяльності передбачає застосування наукового методу пізнання сутності економічних явищ та процесів, що ґрунтується на розкладанні їх на складові і на вивченні в усьому розмаїтті зв'язків і залежностей, що являє собою економічний аналіз.

Оцінку фінансово-господарської діяльності трактуємо як систематичну (періодичну) процедуру, що передбачає дослідження існуючих у господарюючого суб'єкта економічних процесів і господарських комплексів, темпів, пропорцій, тенденцій розвитку з виявленням їх глибинної суті і причин, що зумовлюють різні відхилення від запланованих показників, договірних зобов'язань, виробничих потужностей, а також з об'єктивною оцінкою їх виконання із використанням системи спеціальних знань та науково обґрунтованих підходів.

Метою оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є дослідження результатів фінансово-господарської діяльності, визначення впливу факторів на показники його роботи для виявлення недоліків і резервів, та розробка заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому.

На основі науково-практичної літератури виокремлюємо наступні завдання оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства, які покладені на суб'єкта аналізу:

- 1) оцінка ефективності функціонування об'єкта на основі розробленої системи економічних показників;
- 2) дослідження причинно-наслідкових зв'язків об'єкта, їх характеру, вибір методів їх кількісного виміру та побудова його факторної моделі;
- 3) виявлення умов, що позитивно чи негативно впливають на результати діяльності об'єкта та

4) розробка сценаріїв рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства, співставлення їх прогнозних результатів, оцінка ймовірності досягнення результату.

Рисунок 1.3 Визначення змісту, предмету та об'єктів аналізу господарської діяльності

Джерело: [12]

Оцінка фінансово-господарської діяльності здійснюється на основі сукупності взаємозв'язаних способів та прийомів, які є в розпорядженні суб'єкта оцінювання. Відповідно, залежно від статусу суб'єкта оцінювання та

мети, яку він переслідує буде залежати методичний підхід до оцінювання фінансового стану.

Суб'єктами оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства можуть виступати будь-які зацікавлені в отриманні результатів аналізу особи. Однак, залежно від статусу суб'єкта аналізу та його прав доступу до інформаційних джерел буде залежати методичний підхід, що ним використовується. Крім того, відмічаємо, що не завжди суб'єкт, що буде проводити оцінку фінансово-господарської діяльності підприємства буде користувачем результатів. На практиці здійснюється поділ користувачів результатів аналізу на зовнішніх та внутрішніх, які мають різні інтереси та інформаційні потреби. (рис.1.4).

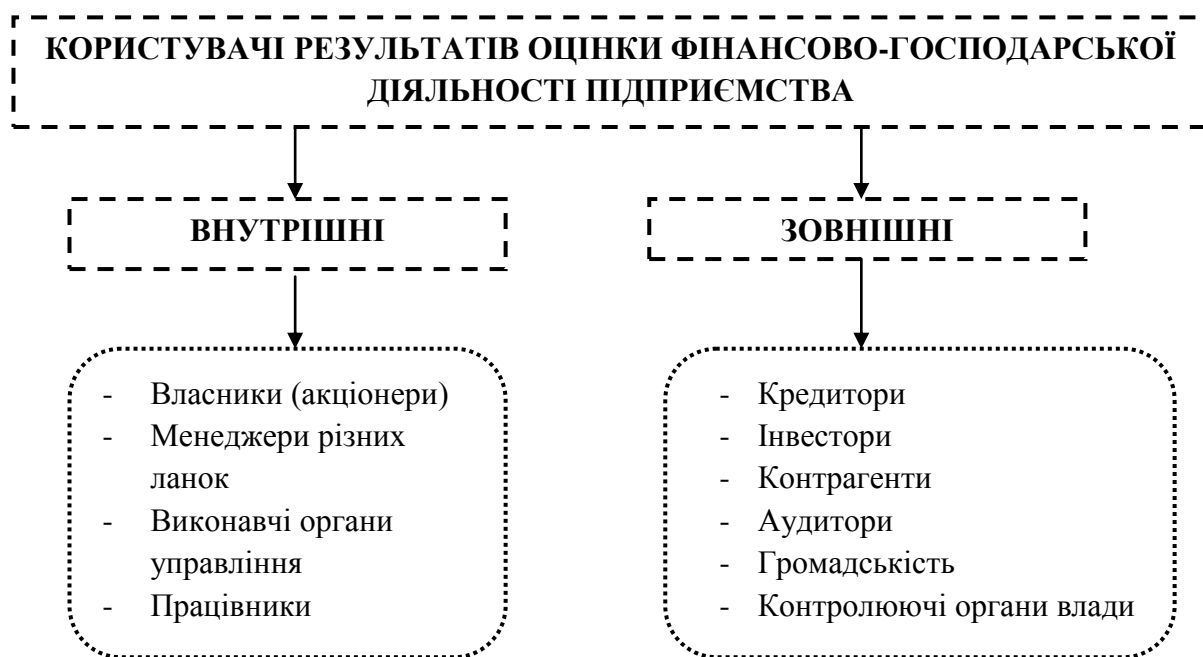

Рисунок 1.4 Характеристика користувачів інформаційних ресурсів оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства

Джерело: складено автором на основі [45]

Класифікацію користувачів здійснив Цал-Цалко Ю.С.. Науковець зазначає, що «найпершими суб'єктами аналізу є органи управління

підприємством (господарюючих суб'єктів) у складі власників, менеджерів, а також зацікавлених осіб для забезпечення ефективної діяльності, рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин. Результати інформаційних ресурсів фінансового аналізу використовуються на підприємстві при проведенні загальних зборів, в роботі ради і правління, посадовими особами, окремими власниками, органами внутрішнього контролю та для вирішення питань самоврядування трудового колективу.

Аналітична робота внутрішніх суб'єктів фінансового аналізу передбачає оптимальний вибір і використання великої кількості різних показників діяльності будь-якого структурного підрозділу підприємства щодо вивчення технології, економіки і організації підприємства, стану обліку та звітності, особливостей взаємозв'язків між об'єктами аналізу» [45, с. 50-51].

Особливою категорією суб'єктів оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є зовнішні учасники. На них покладено функцію забезпечення діяльності підприємства і вони проводять оцінку фінансово-господарської діяльності з метою оцінки ефективності своїх відносин з суб'єктом господарювання.

«Для задоволення потреб в інформаційних ресурсах органами управління і самоврядування підприємства, окремі власники та працівники, а також зовнішні учасники, що забезпечують і спрямовують діяльність господарюючої системи, можуть користуватися послугами незалежних інформаційних служб. Суб'єкти господарювання з надання інформаційних послуг виконують аналітичну роботу на умовах договору відповідно до визначеної програми. Ці суб'єкти фінансового аналізу можуть здійснювати безпосередньо аналітичну роботу, надавати допомогу щодо діяльності внутрішніх аналітичних служб підприємства, готувати висновки і розробляти заходи для прийняття управлінських рішень за результатами проведеного аналізу» [45, с. 51].

Методичні підходи оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства розробляються як підприємствами самостійно, так і державою. Так, органами державної влади розроблено наступні методики оцінювання фінансово-господарської діяльності:

1) Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [5];

2) Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки [6];

3) Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [7];

4) Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [8];

5) Методичні рекомендації щодо встановлення загрози виникнення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів ДПС для розстрочення (відстрочення) податкових зобов'язань [9].

Проведений аналіз розроблених методичних підходів [5;6;7;8;9] дозволяє зробити висновок, що категорійний апарат цих методик є суперечливим. Зокрема не всі методики містять визначення термінів у загальних положеннях, що дає підстави робити висновок про можливу підміну понять. Так, у [5;6] взагалі відсутнє визначення поняття «фінансово-господарський стан» (яке міститься у назві методики), а з [9] можемо робити висновок, що оцінка фінансово-господарської діяльності підприємства є невід'ємним етапом аналізу фінансового стану. Перевагою цих методик є те, що вони містять систему показників та алгоритм їхнього розрахунку, хоча зі зміною структури і складу фінансової звітності в Україні вони вимагають перегляду.

В економічній літературі знаходимо такі визначення «фінансово-економічного стану». Так, В.П. Москаленко визначає «фінансово-

економічного стану» як одну з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємства та розуміють рівень забезпеченості підприємства відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [37].

Висновок про комплексність та складну структуру фінансово-економічного стану підприємства робить Городня Т.А., оскільки фінансово-економічний стан є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-економічних відносин підприємства, сукупності виробничо-господарських факторів та визначається системою показників, які відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [18].

Методичний підхід оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства ґрунтується на сукупності методів до яких належать: традиційні методи; економіко-математичні методи; статистичні методи; методи оцінки вартості грошей в часі; математичні методи комплексної рейтингової оцінки; евристичні методи.

При здійсненні оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства переважно використовуються такі методи аналізу як горизонтальний та вертикальний аналіз, аналіз із застосуванням коефіцієнтів.

З метою встановлення взаємозв'язків між категоріями у подальшому дослідженні будемо вживати поняття «фінансово-господарський стан» як узагальнююча кількісна характеристика фінансово-господарської діяльності підприємства на певну дату, що буде узгоджена з методичними підходами [5;6;7;8;9] до його оцінювання.

1.3 Інформаційне забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства

Інформація (від лат. information – роз'яснення, викладання) – це впорядковані повідомлення про кількісний та якісний стан речей чи явищ, сукупність даних і знань про них.

Інформаційне забезпечення є невід'ємною складовою забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства. У науковій літературі інформаційне забезпечення розглядають як процес забезпечення інформацією. Зокрема, проф. Чумаченко М.Г. визначає інформаційне забезпечення як систему одержання оцінки, зберігання та переробки даних, створену з метою вироблення управлінських рішень [23].

Згідно ДСТУ 2938-94 «інформаційне забезпечення – це сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі у процесі її функціонування».

Інформаційне забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства являє собою сукупність даних, способи та канали їх отримання і опрацювання, що дозволяють об'єктивно дослідити стан об'єкта управління, визначити та оцінити вплив факторів, виявити можливості реалізації управлінських рішень.

Призначення інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства полягає зборі, передачі, обробці, трансформації та зберігання даних про діяльність підприємства.

З метою отримання релевантної інформації за результатами проведеного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства необхідною умовою є використання достовірного масиву інформації, який б відповідав реальним економічним процесам усередині підприємства і не був б заангажований правилами формування даних в інформаційній системі (системі бухгалтерського обліку). У такому разі побудова інформаційної системи, системи бухгалтерського обліку, системи економічного аналізу та

управління відповідали би єдиній меті, на що звертають увагу аналітики-теоретики і аналітики-практики: «метою інформаційної системи як складової економічної системи є підвищення ефективності управлінських рішень, які приймаються» [33].

Інформаційні ресурси, що будуть використані для забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства мають відповідати таким вимогам:

- Достовірності економічної інформації;
- Дотримання вимог достатності інформації;
- Своєчасності реєстрації і передачі економічної інформації.

Серед існуючих критеріїв класифікації інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства на нашу думку доцільно зупинитися на її поділі на зовнішню та внутрішню, що відповідає інформаційним потребам користувачів, яких наведено на рис.1.4.

«Зовнішня звітність затверджується певними урядовими структурами і використовується також за межами підприємства органами державного управління (міністерствами, відомствами, органами державної статистики, фінансовими органами тощо) та іншими користувачами (акціонерами, інвесторами, контрагентами, банками).

Система внутрішньої (управлінської) звітності є важливою складовою частиною процесу управління підприємством, тому вона повинна розроблятися з урахуванням потреб у тій, чи іншій інформації і з урахуванням можливостей використання такої інформації для прийняття управлінських рішень та впливу на об'єкт управління» [22, с.152].

Узагальнюючи результати дослідження інформаційної бази оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства представимо їх склад і структуру на рис.1.5.

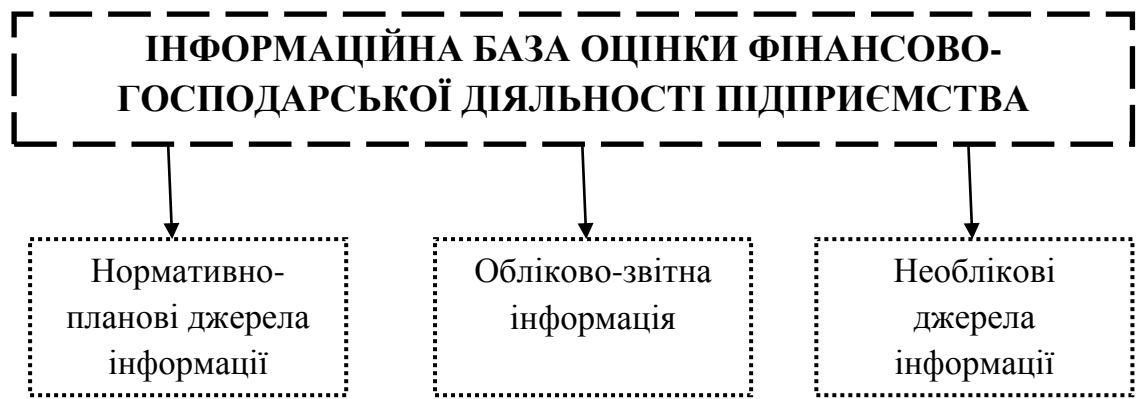

Рис.1.5. Інформаційні джерела оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства

Джерело: складено автором на основі [12]

Про недоліки інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства слушно зауважує Кузь В. : «у більшості випадків основними джерелами інформації при проведенні аналізу є фінансова та статистична звітність, і тільки в окремих випадках передбачене використання аналітичних даних, зокрема, щодо визначення рівня кредитоспроможності позичальників при формуванні та використанні банками резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями. При здійсненні аналітичних процедур аналітики здебільшого використовують у якості інформаційного джерела фінансову звітність підприємства, що ставить під сумнів результати аналізу виходячи з того, що окремі форми звітності містять моментні показники Зважаючи на це, результати аналізу фінансово-господарської діяльності є прийнятними для окремого, незначного за термінами відрізка часу» [31].

Авторський колектив під керівництвом Ф.Ф. Бутинця також відмічають, що проблемою інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є статичність інформаційного забезпечення.

Напрями вдосконалення інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства визначено в [31]. Кузь В. зазначає, що це можна реалізувати «за рахунок розширення меж аналітичності обліку господарських засобів, джерел їх утворення, доходів, витрат та фінансових результатів. Підставою для формування аналітичних рахунків обліку певних об'єктів можуть бути якісні вимоги у відборі первинних даних, що визначені обраною методикою аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Сформований масив облікових даних по окремих аналітичних рахунках може нівелювати вплив облікової політики на об'єкт, що аналізується, що тим самим сприятиме підвищенню достовірності інформаційного забезпечення» [31].

Підсумовуючи зазначимо, що в сучасних динамічних умовах нівелювати недосконалість інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства покладено на конкретного суб'єкта аналізу та його прав на зміну інформації.

Висновки до розділу 1

В результаті дослідження понять «господарська діяльність», «фінансово-господарська діяльність» встановлено, що чинна законодавча база в сфері господарського права віддає перевагу використанню поняття «господарська діяльність», а в економічній літературі економічного спрямування – «фінансово-господарська діяльність». Встановлено, що сутність цих понять є достатньо дослідженою та істотних відмінностей у тлумаченнях не виявлено. Розкрито зміст діяльності підприємства з облікової точки зору. Визначено особливості здійснення господарської діяльності в аграрному секторі економіки. Зроблено висновок щодо комплексності поняття «фінансово-господарська діяльність» підприємства.

Проаналізовано методичні підходи до оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємств, практичне застосування яких

унеможлиблюється необхідністю збору, обробки та аналізу інформації та використання методів їх обробки. Встановлено, що універсального методу оцінки фінансово-господарської діяльності не існує, тому виконавці аналітичного процесу обирають той, який відповідає його вимогам та може надати достовірну оцінку за конкретних умов, що склалися.

Визначено сутність та склад інформаційного забезпечення оцінювання фінансово-господарської діяльності, недоліки та напрямки використання фінансової звітності.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»

2.1 Загальна характеристика діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» розпочав свою діяльність у 1957 році, тоді від діяв як міський молокозавод і початкова потужність заводу становила 25 тонн переробки молока в зміну. У 1968 році проводилася реконструкція з будівництвом нового виробничого корпусу і розширенням виробничих площ. В результаті потужність підприємства зросла до 50 тонн переробки молока за зміну. У 2002 році створено торгову марку «Молокія». Підприємство почало розробляти інноваційні напрями розвитку. Було випущено перше в Україні молоко з йодованим білком та запроваджено новітню поглиблену очистку молока.

У 2005 році на підприємстві розпочато масштабну реконструкцію, третій етап якої завершився у 2017 році. Щоб забезпечити щоденну доставку в регіони, відкрито перші філії у Львові, Івано-Франківську, Рівному та Стрию. Зараз підприємство налічує 13 власних торговельних представництв у західних областях та у місті Київ, планується також відкриття представництв в інших регіонах. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» працює без дистриб'юторів та посередників, аби контролювати усі етапи – від фермерського господарства до доставки продукції.

З метою забезпечення належного рівня якості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» проходить сертифікацію та отримує сертифікат ДСТУ ISO 9001, у 2016 році – сертифікат «Standard ISO 22000 : 2005», а 2019 р. – Halal Certificate, який підтверджує, що на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» виготовляється молочна продукція, яка відповідає ісламським канонічним нормам (продукція не містить заборонених в Ісламі речовин) [54].

Сьогодні основними видами діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» із зазначенням найменування виду діяльності та коду за КВЕД є:

- 1) 10.51 – перероблення молока, виробництво масла та сиру;
- 2) 46.33– оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами;
- 3) 47.11 – роздрібнаторгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами.

На ринку виробництва молока та молочних продуктів в Україні ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є одним з інноваційних підприємств та лідером галузі, що обумовлено сучасними підходами до виробництва та дотримання вимог системи управління безпечністю.

Структура обсягу виробництва продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році представлена на рис.2.1.

Як бачимо з рисунку 2.1, у структурі виробництва ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році найбільшу питому вагу займало молоко, а саме 45,8%, а найменшу – виробництво сиру та казеїну відповідно по 3,6%. Значну питому вагу у виробництві підприємства займають кисломолочні продукти, загалом їхня питома вага у виробництві склала 41,4% без сиру кисломолочного.

В 2018р. було вироблено 56 тис.т. молочної продукції, в т.ч.:

- 1) молока–25,4 тис.т.;
- 2) кефіру– 11,1тис. т.;
- 3) сметани– 6,6 тис. т.;
- 4) йогурта– 5,3тис.т.;
- 5) масло 3,1 тис.т.;
- 6) сир і казеїн – по 2 тис.т.

Чистий дохід від реалізації продукції у 2018 році становив 1799343 тис. грн.

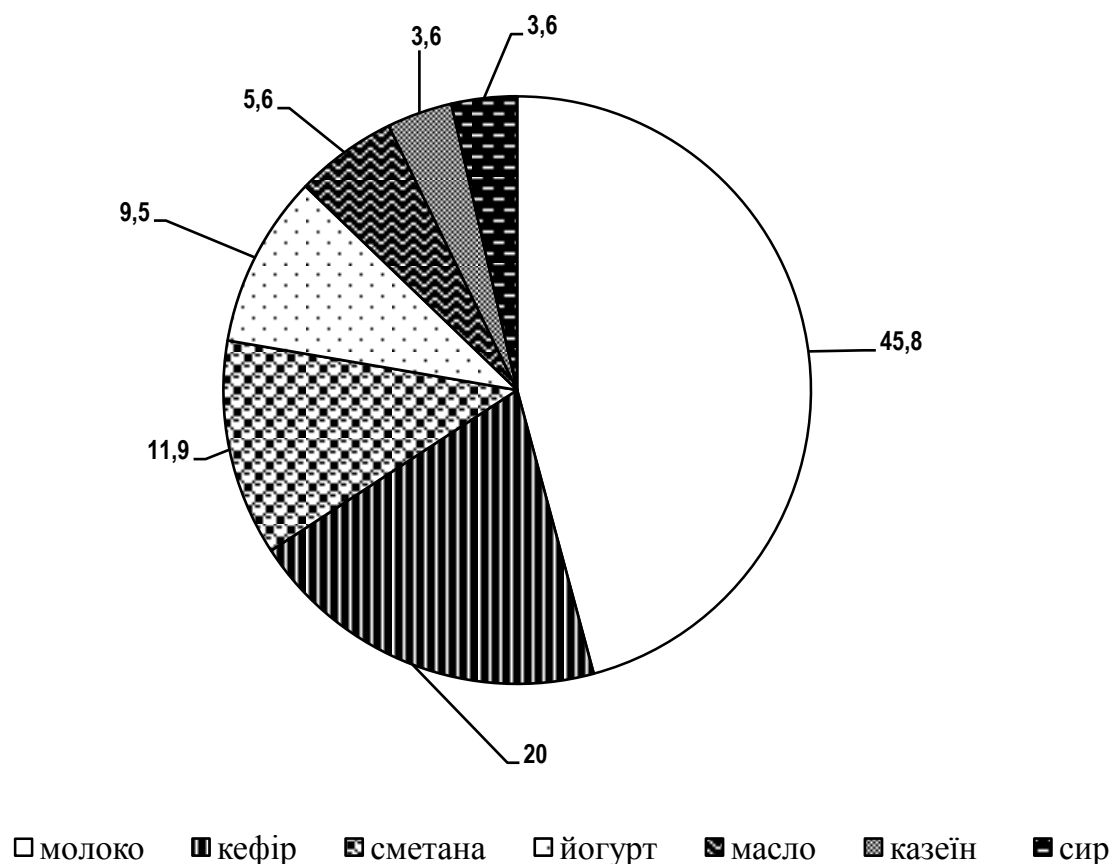

Рисунок 2.1 Структура фізичного обсягу виробництва продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Вартісна структура обсягу реалізації продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році є відмінною від фізичної структури виробництва, що пояснюється різним рівнем цін на продукцію.

Виробництва молока у загальному розмірі виручки від реалізації займає найбільшу питому вагу, а саме 23%, а найменше доходу від реалізації ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році принесло виробництво сиру.

Треба зазначити, що такий вид продукції як казеїн, незважаючи на незначні розміри виробництва забезпечував 15% виручки від реалізації продукції. Крім того, це вид продукції, який експортується, а ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є найбільшим виробником казеїну в Україні.

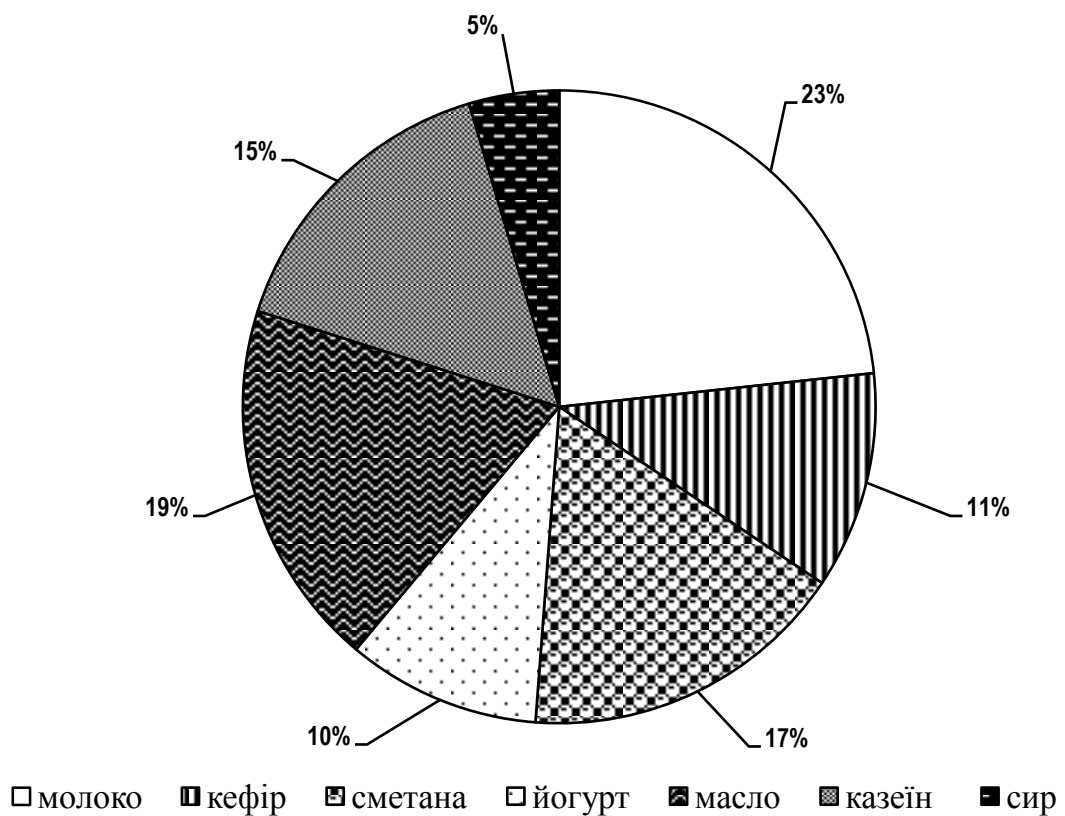

Рисунок 2.2 Вартісна структура обсягу реалізації продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Враховуючи положення теорії життєвого циклу товару визначено життєвий цикл за основними групами продукції, що вироблялася ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр.

Як бачимо з рис. 2.3 основні товарні групи ПрАТ «Тернопільський молокозавод» знаходяться на різних етапах життєвого циклу. Зокрема, така товарна група ПрАТ «Тернопільський молокозавод» як молоко знежирене починаючи з 2016 року вийшла з ринку.

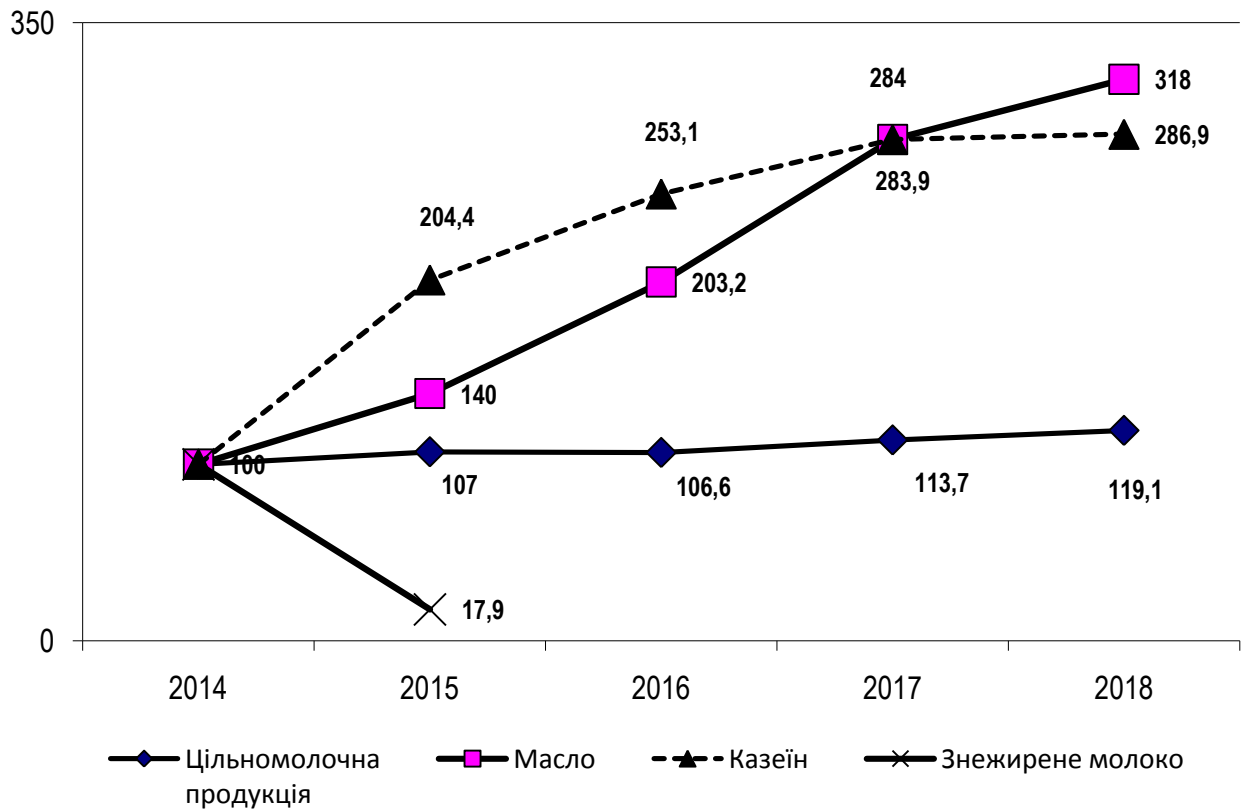

Рисунок 2.3 Динаміка темпів росту (до 2014 року) фізичного обсягу виробництва основних товарних груп ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Товарна група цільномолочна продукція ПрАТ «Тернопільський молокозавод» перебуває на стадії життєвого циклу «зрілість», оскільки темпи росту виробництва цієї групи є незначними за 2014-2018 рр, а саме загальний темп росту склав 119,1%.

Життєвий цикл товарних груп масло і казеїн ПрАТ «Тернопільський молокозавод» визначаємо як «зростання», яке за аналізований період відповідно склало 318% та 286,9%.

На даному етапі ПрАТ «Тернопільський молокозавод» проводить випуск нової продукції та оновлює існуючу, а також повністю оновив фірмовий стиль. Відтепер дизайн усіх продуктів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» виконано у єдиному стилі, а саме спільним елементом

упакуванням «Молокія» є краплина, а інтенсивність її кольору змінюється залежно від жирності. Чим вища жирність продукту, тим яскравіший відтінок зеленого.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» як більшість соціально-відповідальних компаній має етичний кодекс. Зокрема, ціллю і змістом компанії є: внести вклад у побудову здорового майбутнього для кожного мешканця України. Місія полягає у сприянні підвищенню якості життя споживачів за рахунок виробництва здорової та безпечної молочної продукції. На даному етапі розвитку компанія займає авангардні позиції у формуванні та розвитку цивілізованого ринку молочної продукції, популяризації культури споживання здорової молочної продукції.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» належить до великих підприємств, а також є бюджетоутворюючим для м.Тернополя. Підприємство створило значну кількість робочих місць, а продуктивність їхньої праці зростає (рис.2.4).

Як бачимо з рисунку 2.4 ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр нарощує обсяги реалізації продукції, які починаючи з 2016 року перетнули позначку в мільярд гривень.

На ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр відбувається зростання продуктивності праці, що може свідчити про належні умови праці та віддачу працівників, що оцінюємо позитивно. Так, продуктивність одного працівника ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 р становила 1256,5 тис.грн, що на 817,1 тис.грн або у 2,9 рази більше ніж у 2014 році.

Корпоративна культура зсередини формує підприємство, його успіх і невдачі та реакцію працівників на них. Здебільшого працівники уособлюють ті цінності та думки, ідеї, які панують усередині підприємства. Розуміючи важливість суспільної поваги, великі компанії для зміцнення своєї репутації прагнуть робити акцент на суспільній значущості своєї діяльності.

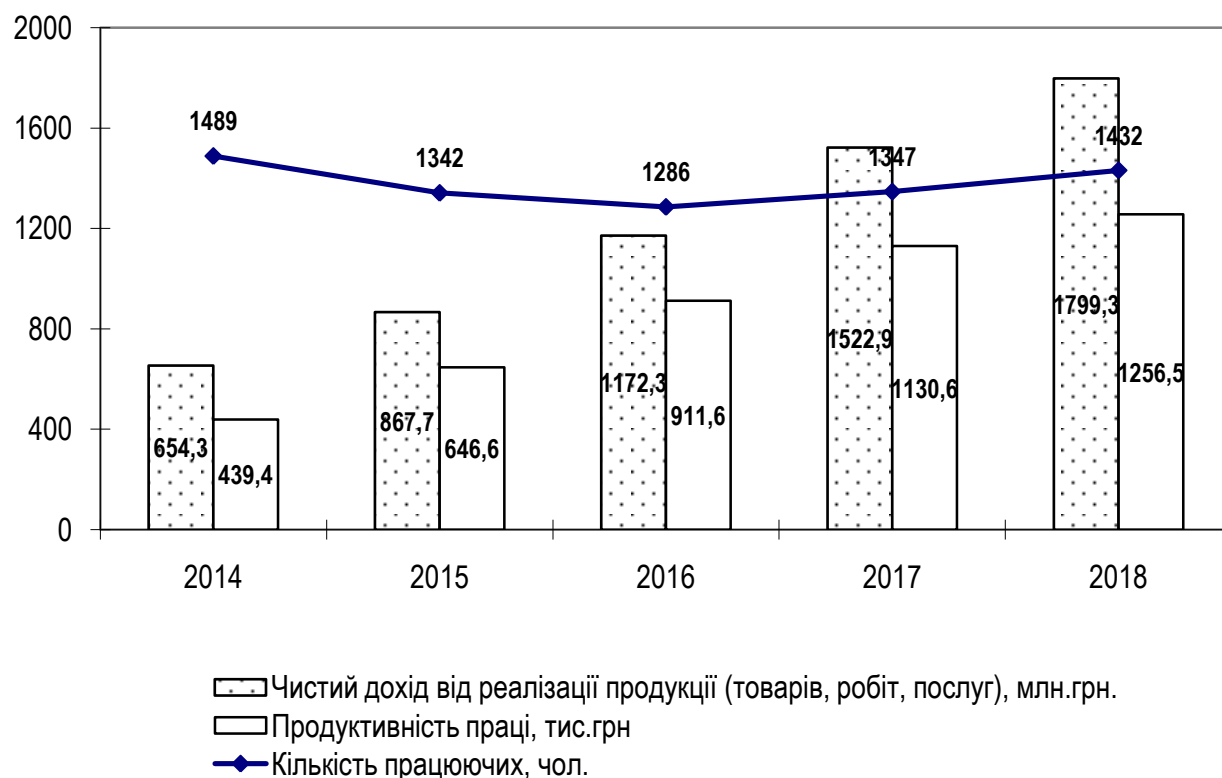

Рисунок 2.4 Динаміка кількості працюючих та розміру чистого доходу від реалізації продукції на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Тому ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у своїй корпоративній філософії підкреслює, що прагне виконати свої зобов'язання перед акціонерами та споживачами. Правильна робота в цій сфері дасть змогу якісно відрізнитись одному підприємству від іншого, що в ринкових нестабільних умовах може бути вирішальним.

2.2 Оцінка фінансових результатів ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства дають загальне уявлення про ефективність фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта.

При оцінюванні абсолютних показників фінансових результатів важливим є їх дослідження у динаміці, що дозволить виявити наявні тенденції фінансово-господарської діяльності підприємства (рис.2.5).

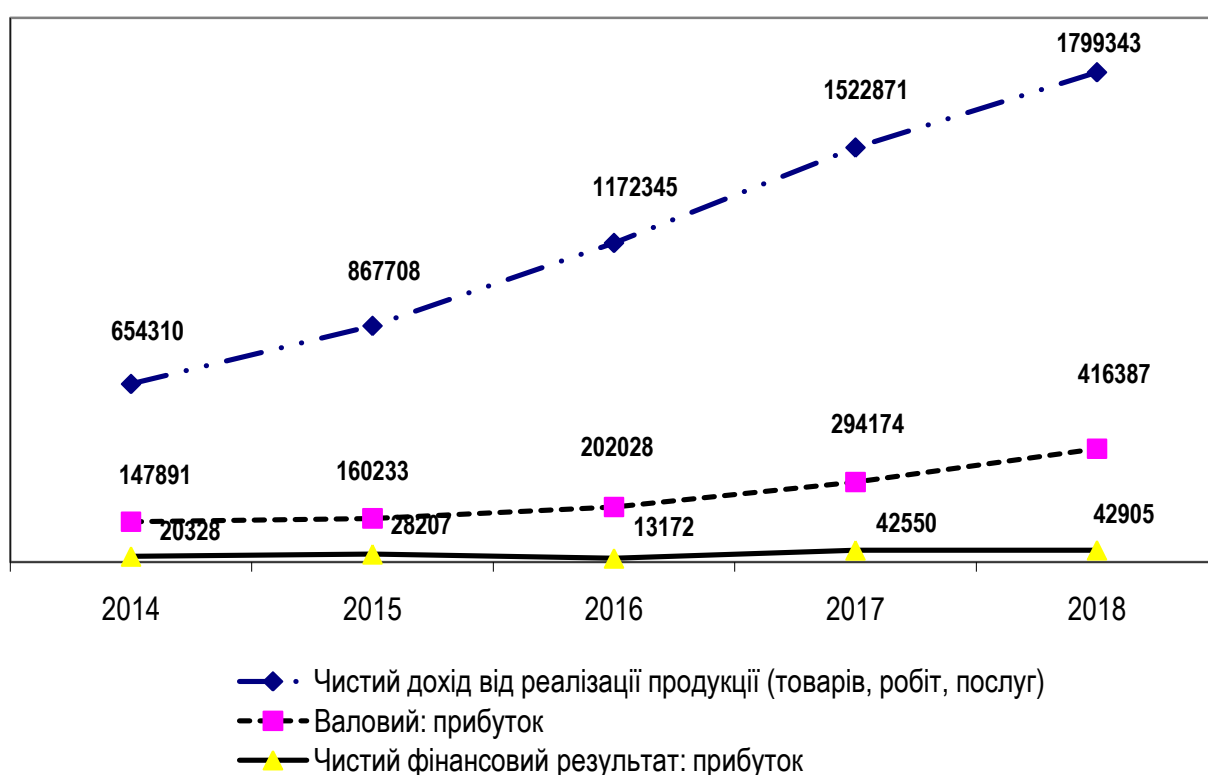

Рисунок 2.5 Динаміка фінансових результатів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках, тис.грн.

Джерело: складено на основі [55]

З графічного зображення основних фінансових результатів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках виявляємо тенденцію зростання обсягів реалізації продукції, що може бути свідченням зростанням як обсягів виробництва, розширенням ринків збуту, так і цін на готову

продукцію. Так, чистий дохід від реалізації продукції у 2018 році склав 1799343 тис.грн. За аналізований період чистий дохід ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зріс у 2,75 рази.

Динаміка валового прибутку не відповідає інтенсивності динаміки чистого доходу. Зокрема, у 2018 р. валовий прибуток ПрАТ «Тернопільський молокозавод» склав 416387 тис.грн., що майже у 2,8 рази більше ніж у 2014 р., що заслуговує на позитивну оцінку.

Впродовж 2014-2018 років ПрАТ «Тернопільський молокозавод» отримував чистий прибуток, що заслуговує на позитивну оцінку. Динаміка чистого прибутку за аналізований період не відповідає динаміці чистого доходу та валового прибутку, однак, чистий прибуток звітного року у розмірі 42905 тис.грн. був найбільшим та у 2,1 рази більший за кінцевий фінансовий результат 2014 року.

Абсолютні показники фінансових результатів не дозволяють у повній мірі оцінити ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, тому наступним етапом є оцінювання відносних показників, яким є показники рентабельності. У розрахунку показників рентабельності використано різні модифікації показника прибутку.

З цією метою поділимо їх на 2 групи: показники рентабельності, що характеризують господарську діяльність та показники рентабельності, що характеризують діяльність підприємства в цілому. (рис.2.6-2.7).

Як бачимо, з рис.2.6 динаміка показників рентабельності господарської діяльності характеризується змінами, отже можна припустити, що на діяльність підприємства мали вплив зовнішньо ринкові та внутрішні фактори. Рентабельність продукції відображає співвідношення між витратами та прибутком на виробництво продукції, але не враховує загальновиробничих і постійних витрат.

Незважаючи на це, відзначаємо високий рівень показників рентабельності продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках.

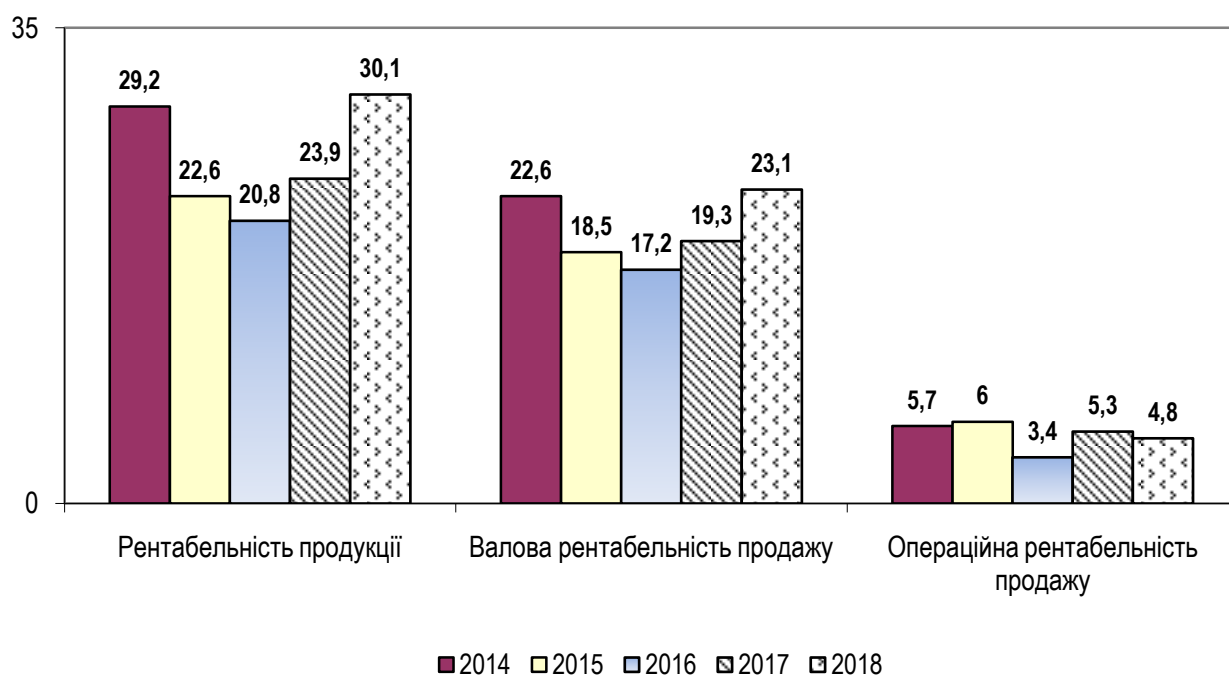

Рисунок 2.6 Динаміка показників рентабельності господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Крім того, максимальний результат було досягнуто у 2018 році, а саме рентабельність продукції склала 30,1%, за найнижчого її рівня у 2016 році на рівні 20,8%.

Валова рентабельність продажу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках перебуває на високому рівні. Зокрема, у 2018 році її розмір становив 23,1 %, що на 3,8 в.п. більше ніж у 2017 році. Найнижче значення цього показника виявлено у 2016 році, а саме 17,2%, хоча його значення є досить високим.

Як негативне відмічаємо низький рівень операційної рентабельності продаж, який майже у 5 разів нижчий за валову рентабельність. Так, операційна рентабельність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році становила 4,8%, що на 0,5 в.п. менше ніж у 2017 році, за максимального її значення 6% у 2015 році.

Зниження операційної рентабельності продаж ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році обумовлено зростанням витрат на збут на 136519 тис.грн або 83,1%, що вимагає становлення причин та обґрунтованості такого зростання.

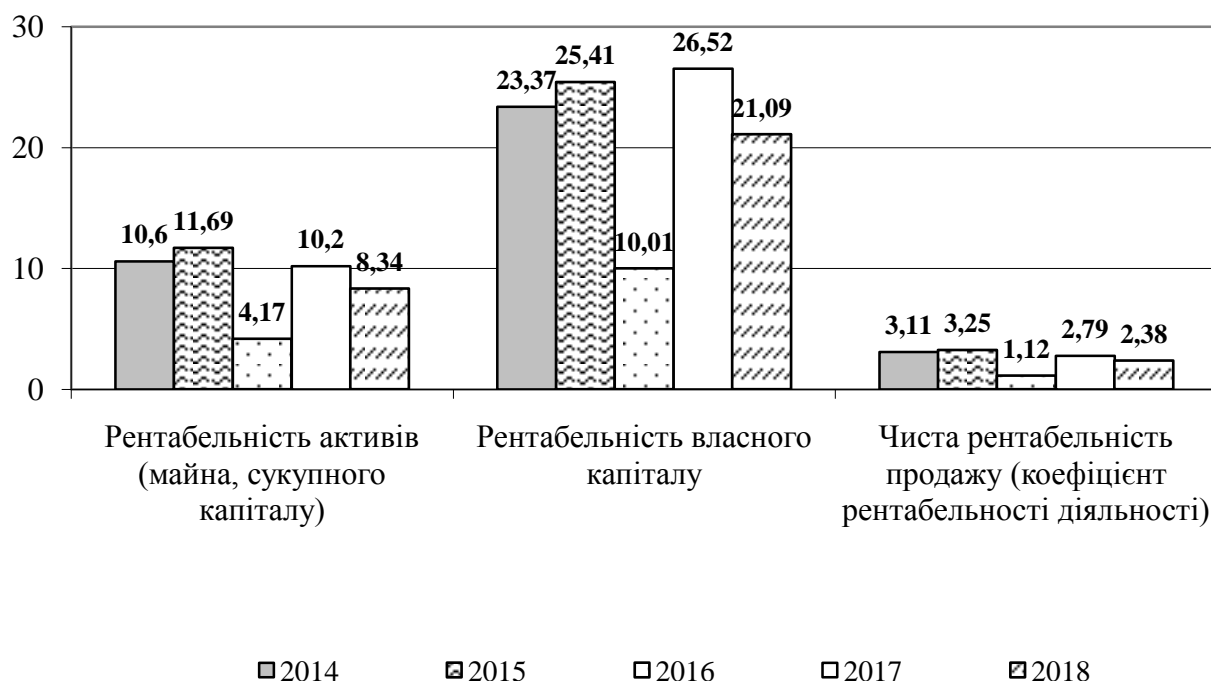

Рисунок 2.7 Динаміка показників рентабельності господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Аналітичні показники рентабельності, що зображені на рис.2.7 дозволять зробити висновок, що ефективність фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках була різною, а у 2018 році відбувається її зниження, що оцінюємо негативно.

Рентабельність активів у 2018 р. склала 8,34%, що на 1,84 в.п. менше ніж у 2017 році, тобто ефективність використання капіталу на підприємстві знижується. Треба зауважити, що зниження рентабельності активів у 2018 році за зростання рентабельності продукції є ознакою неефективних

управлінських рішень з управління витратами. У 2016 році ефективність діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» була найнижчою, про свідчить значення рентабельності активів підприємства, яке склало 4,17%, тобто використання 1 грн. капіталу інвестованого у активи ПрАТ «Тернопільський молокозавод» принесли 4,17 копійок прибутку, а в 2014-2015 роках 9,24 коп., 10,60 та 11,69 коп. відповідно.

Рентабельність власного капіталу є важливим показником ефективності для акціонерів. Зниження рівня прибутковості капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році негативно позначилося на рівні рентабельності власного капіталу, зокрема відбулося його зниження на 5,43 в.п. до 21,09%. Зазначимо, що рівень показника рентабельності власного капіталу є доволі високим. У 2016 році акціонери на 1 гривню вкладену в підприємство отримали 10,01 коп. прибутку, який при виплаті дивідендів підлягає оподаткуванню, що більше ніж у 2 рази менше ніж у 2014 - 2015 роках.

Оцінюючи показники рентабельності бачимо, що 2016 рік характеризується найнижчим рівнем показників. Так, у 2016 році чиста рентабельність продаж була найнижчою і склала 1,12%, тобто 1 гривня реалізації принесла підприємству 1,12 грн чистого прибутку. У 2018 році значення цього показника становило 2,38%. Зниження чистої рентабельності продаж ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році на 0,48 в.п. порівняно з 2017 роком обумовлено фінансовими витратами на залучений довгостроковий кредит.

2.3 Оцінка активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та джерел їх фінансування

Однією найважливіших проблем, що стоять перед підприємством, незалежно від його форми власності, проблема фінансування господарської діяльності підприємства. Перед керівництвом підприємства постає низка завдань, першочерговим яких побудова оптимальної структури джерел фінансування.

Аналіз джерел фінансування ПрАТ «Тернопільський молокозавод» розпочнемо з оцінювання динаміки розмірів капіталу (рис.2.8).

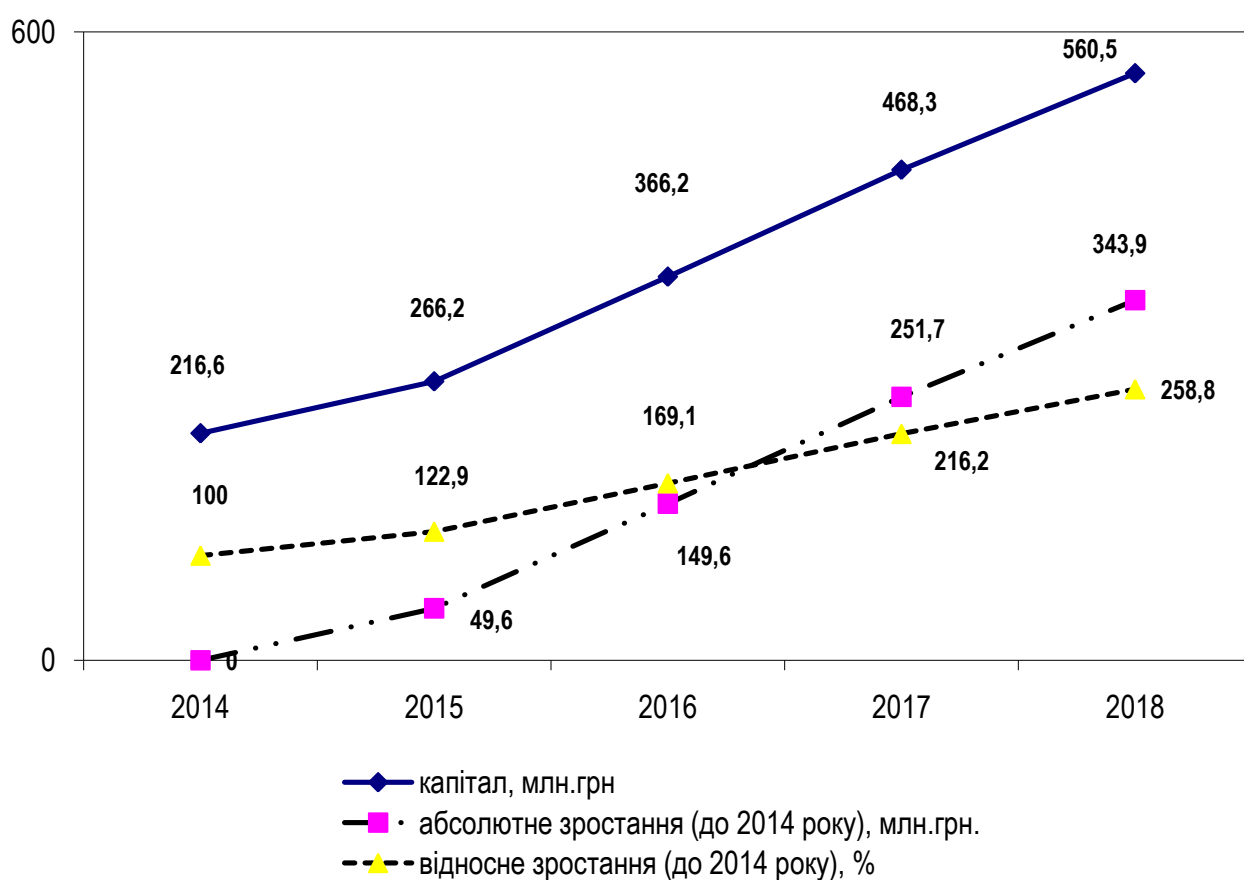

Рисунок 2.8 Динаміка капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Абсолютний розмір капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» демонструє висхідний тренд, що оцінюємо позитивно. За аналізований період

капітал ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зріс на 343,9 млн.грн або 2,59 разів. Причинами такого зростання можуть бути як позитивні фактори (нарощування виробничих потужностей, розширення обсягів виробництва та продажів тощо), так і негативні (нарощуванні боргів, сповільнення оборотності капіталу, наявність активів, що утримуються та обліковуються, але не використовуються тощо).

Треба відмітити як позитивне, відносний темп зростання капіталу і співставлення його з темпами росту чистого прибутку та чистого доходу, які є більшими відповідно, отже можемо говорити про ефективність використання капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» в аналізованому періоді.

Наступним етапом аналізу є дослідження структури капіталу та її динаміки (рис.2.9).

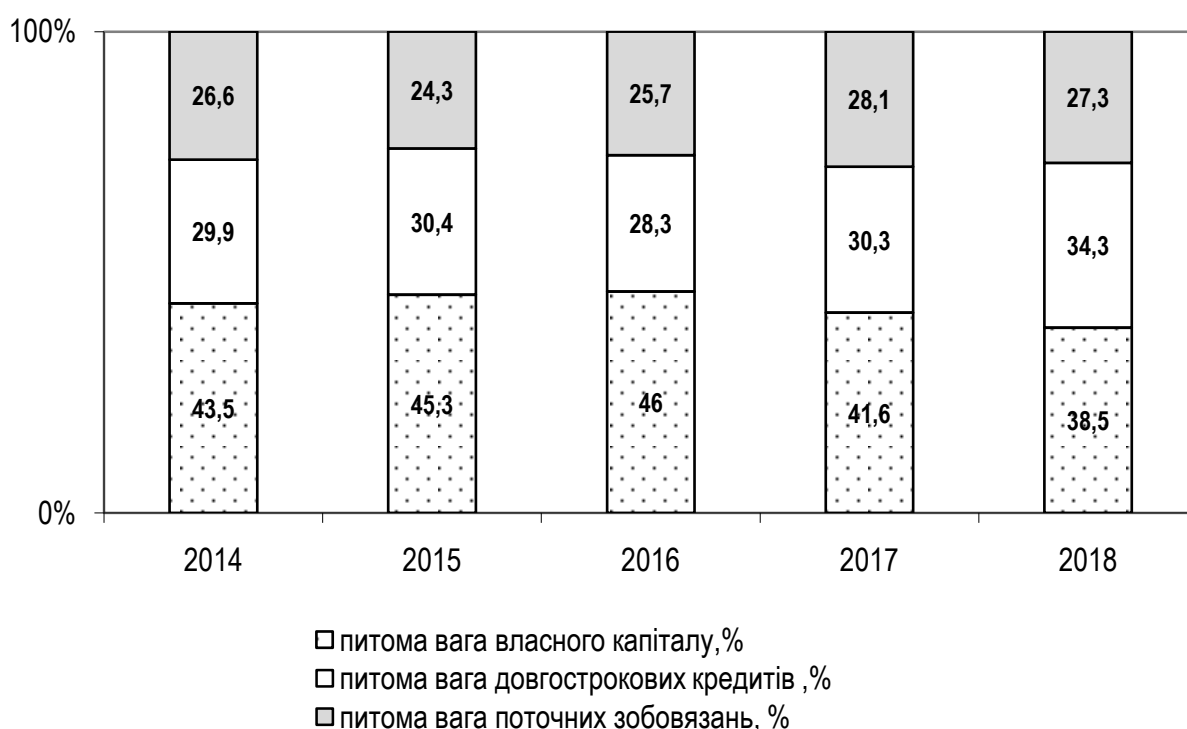

Рисунок 2.9 Динаміка структури капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Оцінюючи динаміку структури капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр. робимо висновок про динамічність структури капіталу.

Середня питома вага власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 р. становила 38,5% всього капіталу, що на 3,1 в.п. менше ніж у 2017 році. Треба зазначити, що питома вага власного капіталу у джерелах фінансування підприємства є доволі низькою, що може мати негативний вплив на рівень фінансової стійкості підприємства та посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр залучало позичений капітал як на довгостроковій, так і короткостроковій основі, що вказує на високий рівень кредитоспроможності підприємства та надійного контрагента. Так, частка довгострокових кредитів, отриманих ПрАТ «Тернопільський молокозавод» в середньому становила від 28,3% до 34,3% в аналізованому періоді, а на кінець 2018 року склала 31,4% капіталу.

Середня питома вага поточних зобов'язань ПрАТ «Тернопільський молокозавод», в тому числі кредиторської заборгованості, є найменшою у структурі джерел фінансування активів і становила від 24,3 % до 27,3 %. Також відмічаємо в структурі джерел фінансування наявний короткостроковий кредит. Наявна структура фінансування активів може свідчити про довгострокові наміри підприємства та розширення його діяльності

Проведемо оцінку динаміки капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 р., а результати аналізу представимо у таблиці 2.1.

Аналітичні дані табл.2.1 вказують, що зростання капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році відбулося як за рахунок власних джерел, так і за рахунок позичених.

Таблиця 2.1

Оцінка динаміки пасивів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2018 р.

Пасив	На	На	На	На	Динаміка		
	початок 2018 року	кінець 2018 року	початок 2018 року	кінець 2018 року	тис.грн	у %	у в.п.
I. Власний капітал							
Зареєстрований (пайовий) капітал	15000	15000	3,2	2,7	0	100,0	-0,5
Додатковий капітал	123951	164887	26,5	29,4	40936	133,0	3,0
Резервний капітал	1278	1278	0,3	0,2	0	100,0	0,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	42550	42905	9,1	7,7	355	100,8	-1,4
Усього за розділом I	182779	224070	39,0	40,0	41291	122,6	0,9
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Довгострокові кредити банків	163951	175859	35,0	31,4	11908	107,3	-3,6
Усього за розділом II	163951	175859	35,0	31,4	11908	107,3	-3,6
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Короткострокові кредити банків	8688	17256	1,9	3,1	8568	198,6	1,2
Поточна кредиторська заборгованість:							
за товари, роботи, послуги	77472	91867	16,5	16,4	14395	118,6	-0,2
за розрахунками з бюджетом	2905	3270	0,6	0,6	365	112,6	0,0
за у тому числі з податку на прибуток	1423	1272	0,3	0,2	-151	89,4	-0,1
за розрахунками зі страхування	2391	2100	0,5	0,4	-291	87,8	-0,1
за розрахунками з оплати праці	11174	8956	2,4	1,6	-2218	80,2	-0,8
за одержаними авансами	17664	29648	3,8	5,3	11984	167,8	1,5
Інші поточні зобов'язання	1187	7359	0,3	1,3	6172	620,0	1,1
Усього за розділом III	121578	160553	26,0	28,6	38975	132,1	2,7
Баланс	468308	560482	100,0	100,0	92174	119,7	x

Впродовж 2018 року власний капітал ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зріс на 41291 тис.грн. або 22,6%, що свідчить про

самофінансування підприємства і подальші перспективи розвитку бізнесу, оскільки приріст власного капіталу відбувся за рахунок збільшення нерозподіленого прибутку на 355 тис.грн. та додаткового капіталу – на 40936 тис.грн. Про подальші наміри розвивати бізнес акціонерами ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вказує висока частка нерозподіленого прибутку, яка склала 9,1% та 7,7% джерел фінансування відповідно на початок і на кінець 2018 року.

Про недостатню фінансову незалежність підприємства свідчить питома вага власного капіталу у джерелах фінансування. Якщо на початок 2018 року частка власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» становила – 39%, то на кінець 2018 року – 40%. Але враховуючи прибуткову діяльність підприємства така структура капіталу є допустимою та не створює загроз втрати фінансової стійкості.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році було залучено позичених коштів на довгостроковій основі у розмірі 175859 тис.грн, що на 11908 тис.грн. або 7,3% більше ніж на початок періоду, а саме у формі довгострокового банківського кредиту.

Про позитивну ділову репутацію ПрАТ «Тернопільський молокозавод» свідчить отриманий короткостроковий кредит, абсолютний розмір якого у 2018 році зріс на 8568 тис.грн. або майже в 2 рази. На кінець 2018 року загальний розмір фінансових ресурсів у формі банківського кредиту становив 193115 тис.грн., що у структурі джерел фінансування склало 34,5%.

Наступним етапом є дослідження структури активів підприємства (рис.2.10).

Як бачимо зміни в структурі капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках позначилися на структурі активів підприємства (рис.2.10).

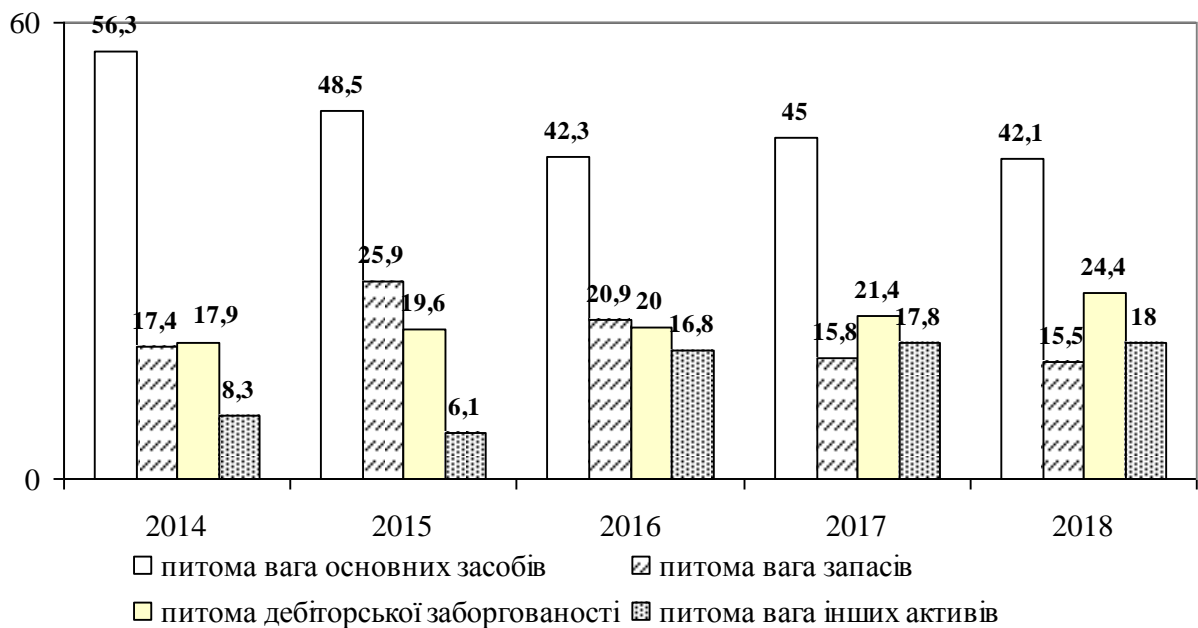

Рисунок 2.10 Динаміка структури активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках, %

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Відзначаємо, що є наявною тенденція зниження середньої питомої ваги основних засобів, що може відбуватися під впливом зниження рівня їхньої придатності, але якщо реальна придатність основних засобів не впливає на обсяги та якість продукції, то зниження питомої ваги необоротних активів позитивно позначиться на ефективності фінансового-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Так, у 2018 році питома вага основних засобів склала 42,1% активів підприємства, що є нижчим значенням цього показника за 2014-2018 рр. Частка основних засобів характеризує виробничий потенціал ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Питома вага запасів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках була незначною, що пояснюємо особливостями технологічного циклу виробництва та зберігання продукції підприємства. У 2018 році питома вага запасів була найнижчою і становила 15,5%, що на 0,3 в.п. менше ніж у 2017 році.

Негативно оцінюємо значну частку дебіторської заборгованості в активах ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році, яка склала 24,4% активів. Прослідковується тенденція до зростання питомої ваги дебіторської заборгованості, зокрема її частка в активах ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2014-2018 рр зросла в 1,4 рази. Вважаємо, що такі розміри дебіторської заборгованості є не прийнятними, і необхідно впровадити механізми спрямовані на її зменшення.

2.3 Аналіз ділової активності та фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Серед усієї сукупності показників ділової активності підприємства зосередимо увагу на показниках оборотності.

Таблиця 2.2

Оцінка динаміки відносних показників ділової активності підприємства
ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Коефіцієнт оборотності активів	3,41	3,59	3,71	3,65	3,50
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	9,35	7,80	8,84	8,89	7,33
Коефіцієнт оборотності запасів	19,62	13,90	17,77	23,07	22,56
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	18,46	18,38	18,54	17,08	14,35
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	14,31	14,58	13,68	14,05	13,99
Тривалість оборотності активів, дні	105,5	100,2	97,1	98,6	102,9
Тривалість оборотності оборотних активів, дні	38,5	46,1	40,7	40,5	49,1
Тривалість оборотності запасів, дні	18,4	25,9	20,3	15,6	16,0
Тривалість оборотності дебіторської заборгованості, дні	19,5	19,6	19,4	21,1	25,1
Тривалість оборотності кредиторської заборгованості, дні	25,2	24,7	26,3	25,6	25,7
Тривалість операційного циклу, дні	37,9	45,5	39,7	36,7	41,0
Тривалість фінансового циклу, дні	12,7	20,8	13,4	11,1	15,3

Впродовж 2014-2018 років ПрАТ «Тернопільський молокозавод» використовував активи ефективно, про що свідчать відповідні значення показників оборотності та тривалості обороту.

Так, у 2016 році капітал підприємства здійснив 3,71 оборотів, що на 0,11 більше, ніж у 2015 році та 0,2 ніж у 2014 році. Відповідно тривалість обороту активів у звітному періоді склала 97,1 день, що на 3,06 днів більше та 8,4 днів менше відповідно у 2015 та 2014 роках. У 2017-2018 р. відбулося незначне сповільнення, зокрема капітал ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році здійснив 3,5 обороту, що на 0,15 менше ніж у 2017 році.

Оборотність оборотного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році знижувалася швидшими темпами аніж оборотність капіталу, що оцінюємо негативно. Так, оборотність оборотного капіталу склала 7,33 обороти, що на 1,57 обертів менше ніж у 2018 році, а це призвело до зростання тривалості обороту на 8,65 днів. У 2016 році оборотні активи ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зробили 8,84 обертів, що на 1,03 оберти більше, ніж у 2015 році, але на 0,51 та 1,47 обертів менше ніж у 2014 та 2015 роках відповідно. У 2017 р. оборотні активи здійснили 8,89 обертів, а тривалість 1 оборту склала 40,5 днів. Керівництву підприємства доцільно встановити причини сповільнення оборотності та розробити заходи, спрямовані на усунення факторів, що спричинили зниження ділової активності у 2018 році.

Позитивна динаміка значень коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості спостерігалася до 2016 року. Якщо у 2016 році значення цього коефіцієнта склало 18,54, то у 2013-2015 роках 17,88, 18,46 та 18,38 оборотів відповідно. Середній вік інкасації дебіторської заборгованості у 2016 році склав 19,4 дні.

У 2017-2018 рр відбулося сповільнення оборотності дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» до 17,08 та 14,35 оборотів відповідно. Значення показників знаходяться на високому рівні,

однак темп зниження оборотності є значним, що призвело до зростання середнього віку інкасації дебіторської заборгованості на 4,01 дні у 2018 році.

Тривалість виробничого та операційного циклів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках істотно не змінювалася, а рівень цих показників перебуває на задовільному рівні. Зокрема, фінансовий цикл ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році зріс на 4,2 дні і склав 15,3 дні, що пов'язано із зростанням розмірів дебіторської заборгованості та тривалості її інкасації.

У сучасних умовах здійснення господарської діяльності фінансовий стан є ключовою характеристикою підприємницької діяльності, його оцінка – це запорука успіху підприємств.

Проведемо оцінку фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках на основі відносних показників (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Оцінка динаміки відносних показників фінансової стійкості підприємства
ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Власний оборотний капітал, тис.грн	36872	61291	26636	88486	120580
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,448	0,469	0,377	0,390	0,400
Коефіцієнт фінансової залежності	0,552	0,531	0,623	0,610	0,600
Коефіцієнт фінансового ризику	1,232	1,130	1,651	1,562	1,501
Коефіцієнт довгострокової заборгованості	0,560	0,493	0,536	0,574	0,523
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,380	0,490	0,193	0,484	0,538
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,412	0,461	0,201	0,421	0,429
Коефіцієнт покриття запасів	0,723	0,830	0,458	1,197	1,409

На основі розрахункових даних таблиці 2.3 відзначаємо зрушення динаміці значень показників фінансової стійкості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках.

Власний оборотний капітал є важливим абсолютним показником фінансової стійкості. Як позитивне зазначимо, що впродовж 2014-2018 рр. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» володіло власним оборотним капіталом, відповідно забезпечувало в певній мірі фінансування своєї господарської діяльності і не залежало від зовнішніх джерел фінансування.

Розмір власного оборотного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на кінець 2018 року склав 120580 тис.грн, що в 3,3 рази більше ніж на кінець 2014 року. Оцінюючи динаміку цього показника необхідно відмітити, що на кінець 2016 р. відбулося суттєве зниження цього показника в абсолютному розмірі на 34655 тис.грн або понад 50%. Причиною цього стало придбання основних засобів. У 2017 р. за рахунок отриманого довгострокового кредиту на фінансування основних засобів ситуація покращилася, а розмір власного оборотного капіталу склав 88486 тис.грн.

Коефіцієнт фінансової незалежності вважається одним з найважливіших показників фінансової стійкості підприємства. Значення цього показника у 2014-2018 роках не досягло рекомендованого значення ($>0,5$). На кінець 2017 р. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» було профінансовано на 39 %, а на кінець 2018 року – на 40%, що свідчить про залежність підприємства від джерел фінансування. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» обрало ризиковий агресивний тип фінансування.

Коефіцієнт фінансового ризику характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 гривню власного капіталу. У 2016 році значення цього показника становило 1,651, що свідчить про високий рівень ризику вкладання капіталу у ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Впродовж 2014-2015 років рівень фінансового ризику підприємства був найнижчим, а саме 1,232 та 1,13 відповідно. У 2016 році ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на 1 гривню власного капіталу залучало 1,651 гривні позиченого, що на 0,52 грн. більше, ніж у 2015 році. На кінець 2017 року відбулося зниження фінансового ризику і на 1 гривню власного капіталу було залучено 1,562 грн.

позиченого капіталу. Ця тенденція збереглася і у 2018 році і на 1 грн. позиченого капіталу припадало 1,501 грн власного капіталу.

Як зазначалось вище, підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод» впродовж аналізованого періоду використовувало довгострокові джерела фінансування, що характеризує його як надійного кредитоспроможного партнера. Значення коефіцієнта довгострокової заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» знаходиться на достатньо високому рівні, зокрема на кінець 2016 р. 53,6% позиченого капіталу було залучено на довгостроковій основі, що майже у 2,5 разів більше ніж на кінець 2013 р. На кінець 2017 року цей показник зріс до 57,4%, а в 2018 році – 52,3%.

Узагальнюючі значення показників фінансової стійкості, що характеризують ступінь незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, можна стверджувати, що залежність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» від зовнішніх джерел фінансування перебуває на задовільному рівні.

Наступні коефіцієнти фінансової стійкості характеризують ефективність використання власного капіталу за напрямками його інвестування в необоротні та оборотні активи.

Оцінюючи значення коефіцієнту маневреності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» відзначаємо, що у 2014-2015 роках їх значення знаходилися на доволі високому рівні, а саме 0,38 та 0,49 відповідно, тобто 38% та 49% власного капіталу перебувало у мобільній формі. У 2016 р. цей показник знизився до 19,3%, що нижче за обґрунтоване значення 25%. На кінець 2017 року підприємство спромоглося відновити рівень значень показника 2014-2015, а саме 48,4% власного капіталу спрямовано на фінансування оборотних активів. На кінець 2018 року маневреність власного капіталу зросла до 53,8%, що повинно мати позитивний вплив на рівень оборотності капіталу.

За рахунок власного оборотного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2016 р. фінансувало свої оборотні активи на 20,1%, що на 26 в.п. менше ніж у 2015 р. На кінець 2017 року рівень фінансування зріс до 41,2%, а на кінець 2018 року – 42,9%. Такі високі значення цього показника засвідчують достатній рівень захисту активів підприємства у разі зміни зовнішнього середовища, що вказує на стійкий фінансовий стан.

У 2016 році також відбулось зниження рівня фінансування запасів з власних джерел. Якщо у 2016 році запаси було профінансовано на 45,8% за рахунок власного капіталу, то у 2015 році – на 37,2 відсоткових пункти більше. На кінець 2017-2018 рр запаси ПрАТ «Тернопільський молокозавод» було повністю профінансовано за рахунок власного капіталу, це відбулося за рахунок вивільнення власних коштів внаслідок отримання довгострокового кредиту.

Підсумовуючи, відзначаємо, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках характеризується різними рівнями фінансової стійкості, але загалом його можна вважати фінансово стійким. Особливу увагу керівництву підприємства необхідно приділити співвідношенню власного і позиченого капіталу. Використання механізму фінансового ліверджу дозволить змодельювати ефективну структуру капіталу.

Здійснено оцінювання платоспроможності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр, що виражається через ліквідність його активів (рис.2.11).

Оцінюючи динаміку і рівень показників платоспроможності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» робимо висновок про загрозу фінансовому стану підприємства.

Незадовільний рівень платоспроможності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках підтверджується значеннями коефіцієнта абсолютної ліквідності, які не досягли теоретично обґрунтованих значень.

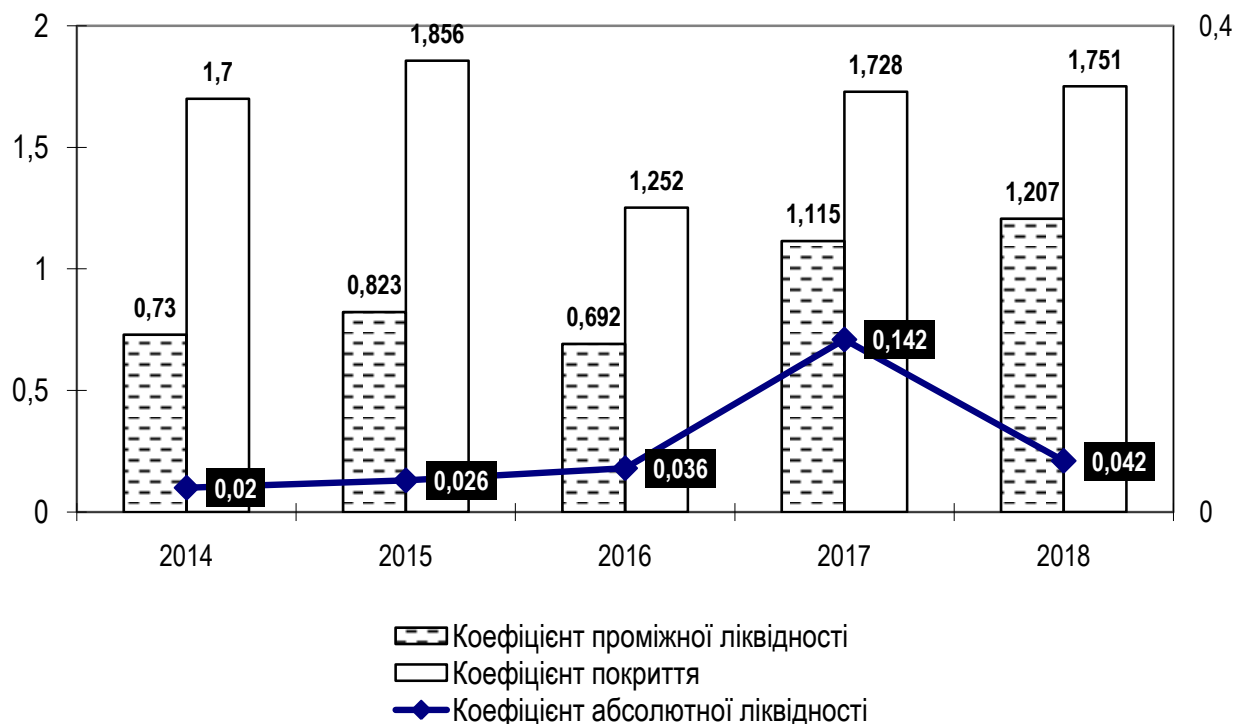

Рисунок 2.11 Динаміка відносних показників ліквідності підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 роках

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

На кінець 2017 року ситуація істотно покращилася і підприємство могло погасити лише 14,2% зобов'язань негайно, однак на кінець 2018 року значення цього показника знизилося до рівня 2016 року і склало 0,042. Зрозуміло, що рівень показника не завжди відповідає реальній ситуації і при ефективному управлінні грошовими потоками та досягненні збалансованості підприємство може залишатися платоспроможним і за таких умов, однак низькі запаси грошових коштів знижують рівень ліквідності активів в цілому.

Коефіцієнт проміжної ліквідності засвідчує потенційну здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання за умови отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості. Впродовж 2014-2016 рр значення цього показника досягло рекомендованого значення у 0,7-0,8. На кінець 2017-2018 рр. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» мало змогу погасити всі поточні зобов'язання за умови інкасації дебіторської

заборгованості, враховуючи середній термін дебіторської заборгованості у 2018 році, то підприємству знадобилось би 25 днів, щоб повністю розрахуватись за своїми боргами.

Коефіцієнт покриття характеризує здатність підприємства розрахуватись зі своїми боргами в повному обсязі. В аналізованому періоді ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вистачило б коштів, виручених від продажу оборотних активів, для погашення боргів та було б спроможним продовжувати господарську діяльність, що свідчить про стійкість фінансового стану досліджуваного підприємства.

Як позитивне зазначимо, що у фінансовій діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» відсутні випадки простроченої заборгованості або сплати штрафів та пені, тому вважаємо підприємство ліквідним і платоспроможним незважаючи на низькі значення коефіцієнту абсолютної платоспроможності.

2.4 Факторний аналіз рентабельності та оборотності капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Проведемо факторний аналіз рентабельності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» для 2015-2016 рр та 2017-2018 рр для встановлення причин зниження досліджуваного показника (табл.2.4).

Оцінюючи вплив факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2015-2016 рр та 2017-2018 рр бачимо, що їх сукупна дія була позитивною і призвело до зростання рентабельності власного капіталу на 2,039 в.п. та 16,505 в.п. відповідно.

У детермінованому факторному аналізі для реалізації факторного аналізу рентабельності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» використаємо спосіб ланцюгових підстановок, а результати представимо у таблицях 2.5-2.6.

Таблиця 2.4

Вихідні розрахункові дані для проведення факторного аналізу впливу факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2015-2018 роках за моделлю «Дюпон»

Показники	2015	2016	2016/ 2015	2017	2018	2018/ 2017
Рентабельність реалізації, %	3,107	3,251	0,144	1,124	2,794	1,671
Коефіцієнт оборотності активів, рази	3,411	3,595	0,184	3,708	3,650	-0,058
Структура капіталу	2,205	2,175	-0,031	2,404	2,600	0,197
Рентабельність власного капіталу, %	23,371	25,411	2,039	10,013	26,518	16,505

Таблиця 2.5

Аналіз впливу факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2015-2016 роках

Номер підстановки	Фактори впливу			Результуючий показник	Вплив факторів
	Рентабельність реалізації, %	Коефіцієнт оборотності капіталу	Структура капіталу		
0	3,1068	3,4109	2,2055	23,3714	-
1	3,2507	3,4109	2,2055	24,4544	1,0830
2	3,2507	3,5946	2,2055	25,7712	1,3168
3	3,2507	3,5946	2,1746	25,4106	-0,3607

У 2016-2017 рр не всі фактори справили позитивний вплив на зростання показника рентабельності ПрАТ «Тернопільський молокозавод», зокрема зниження показника структура капіталу на 0,031 призвело до зменшення позитивної дії інших факторів на 0,3607. Якщо управлінські рішення керівництва ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не привели до змін у структурі капіталу підприємства, то рентабельність власного капіталу у 2016 році склала б 25,77%. Зауважимо, що 64,6% зростання рентабельності власного капіталу у 2016 році було забезпечено дією фактору «оборотність капіталу».

У 2018 році сукупна дія факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» була позитивною, що призвело до її зростання на 16,505 в.п. або у 2,65 рази. На відміну від 2016 року, фактором, що забезпечив 90,2% зростання результуючого показника став «рентабельність реалізації».

Таблиця 2.6

Аналіз впливу факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ
«Тернопільський молокозавод» у 2017-2018 роках

Номер підстановки	Фактори впливу			Результуючий показник	Вплив факторів
	Рентабельність реалізації, %	Коефіцієнт оборотності капіталу	Структура капіталу		
0	1,124	3,708	2,404	10,013	-
1	2,794	3,708	2,404	24,900	14,887
2	2,794	3,650	2,404	24,512	-0,388
3	2,794	3,650	2,600	26,518	2,006

А фактор «оборотність капіталу» мав негативний вплив, оскільки відбулося сповільнення оборотності капіталу на 0,058 та призвів до зниження рентабельності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році на 0,388 в.п.

Отже, найбільший вплив на прибутковість акціонерного капіталу у діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» справляють 2 фактори: рентабельність реалізації та оборотність капіталу.

Враховуючи отримані результати факторного аналізу рентабельності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» дослідимо вплив факторів на оборотність капіталу (табл.2.7-2.9).

Оцінюючи вплив факторів на оборотність капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» бачимо, що їх сукупна дія була позитивною у 2015-2016 рр та негативною у 2017-2018 рр, що призвело до пришвидшення капіталу підприємства на 0,113 та його сповільнення -0,152 відповідно.

Таблиця 2.7

Вихідні розрахункові дані для проведення факторного аналізу впливу факторів на оборотність капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2015-2018 роках

Показники	2015	2016	2016/ 2015	2017	2018	2018/ 2017
Питома вага оборотного капіталу	0,461	0,420	-0,041	0,410	0,477	0,067
Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	7,803	8,836	1,033	8,892	7,326	-1,565
Коефіцієнт оборотності капіталу	3,595	3,708	0,113	3,650	3,498	-0,152

Таблиця 2.8

Аналіз впливу факторів на оборотність капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2015-2016 роках

Номер підстановки	Фактори впливу		Результуючий показник	Вплив факторів
	Питома вага оборотного капіталу	Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу		
0	0,461	7,803	3,595	-
1	0,420	7,803	3,274	-0,320
2	0,420	8,836	3,708	0,433

Незважаючи на позитивну сукупну дію факторів на оборотність капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2016 році зниження фактору «питома вага оборотного капіталу» на 0,041 привело до сповільнення оборотності на 0,32. Негативну дію цього фактору було нівельовано пришвидшенням оборотності оборотного капіталу на 0,113.

У 2018 році у структурі капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» відбулися протилежні зміни, а саме: зростання частки оборотного капіталу та сповільнення його оборотності, що призвело до сповільнення оборотності капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» в цілому. Так, зростання питомої ваги 0,067 зумовило зростання оборотності капіталу на 0,595, однак

позитивна дія цього фактору повністю нівельована сповільненням оборотності оборотного капіталу на 1,565.

Таблиця 2.9

Аналіз впливу факторів на оборотність капіталу
ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2017-2018 роках

Номер підстановки	Фактори впливу		Результуючий показник	Вплив факторів
	Питома вага оборотного капіталу	Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу		
0	0,410	8,892	3,650	-
1	0,477	8,892	4,245	0,595
2	0,477	7,326	3,498	-0,747

Отже, підсумовуючи приходимо до висновку, що виявлення причин сповільнення оборотності оборотного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та розробка і впровадження заходів дозволять покращити фінансово-господарську діяльність підприємства.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного оцінювання фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» виявлено, що підприємство функціонує прибутково, нарощує обсяги виробництва та реалізації продукції, характеризується достатньо високим рівнем показників ділової активності, фінансової стійкості та платоспроможності. Встановлено, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» володіє високим рівнем виробничого потенціалу та значною питомою вагою основних засобів в активах підприємства. З'ясовано, що резервами підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності є пришвидшення оборотності оборотного капіталу, зокрема за рахунок скорочення строку інкасації дебіторської заборгованості.

РОЗДІЛ 3 ОБҐРУНТУВАННЯ ФАКТОРНОЇ МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»

3.1 Факторний індексний аналіз фінансового-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з використанням матричної моделі

З метою здійснення експрес-оцінки результатів фінансово-господарської діяльності підприємства доцільно використовувати матричні моделі, які дозволяють управлінцям отримати можливості поглибленого аналізу основних показників. В основі такого аналізу покладено мультиплікаційні моделі, де результуючий показник представляється як добуток факторів. При побудові мультиплікативних моделей розрізняють такі види, як повні, для яких притаманно кількісні результативні показники, та неповні мультиплікативні моделі, для яких доцільно використовувати якісні результативні показники.

Використання матричних моделей в аналізі фінансового-господарської діяльності дозволяють забезпечити простоту побудови мультиплікаційних моделей, оскільки вони ґрунтуються на інформації, що представляється як сукупність абсолютних та відносних показників, які будуть використані у якості результативних ознак та факторів. Перевагою прикладного застосування матричних моделей є те, що вони у компактній формі дають уявлення про зміни показників, а це важлива інформація для оперативного аналізу.

У другому розділі дипломної роботи встановлено, що темп росту чистого прибутку є значно нижчим за з темп росту чистого доходу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2017 - 2018 рр, зокрема 100,8 % та 118,2 відповідно. Враховуючи важливість подальшого зростання прибутку підприємства, його важливу матеріальну, соціальну, захисну та інші функції

в діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вважаємо за доцільне обрати чистий прибуток як результуючий показник для розробки та впровадження факторної моделі.

Як зазначалось вище ПрАТ «Тернопільський молокозавод» позиціонує себе як інноваційне та високо технологічне підприємство, що характеризується високим рівнем автоматизації процесів усіх рівнів та мінімального впливу людських ресурсів на виробничий процес. Відповідно, при розробці матричної моделі доцільно врахувати вплив основних засобів на кінцевий фінансовий результат – прибуток.

Показником, що має місце в практиці оцінювання фінансово-господарської діяльності виробничого підприємства є рентабельність основних засобів, алгоритм розрахунку якого можна представити наступним чином:

$$P_{OZ} = \frac{ЧП}{OZ} \times 100\% \quad (3.1)$$

де:

P_{OZ} – рентабельність основних засобів, %;

ЧП – чистий прибуток, грн.;

OZ – середньорічний розмір основних засобів за залишковою вартістю, грн.;

Економічний зміст цього показника полягає в тому, що він показує скільки чистого прибутку генерує 1 гривня інвестована у основні засоби. Однак, практикуючі аналітики нехтують цим показником, це обумовлено тим, що самі по собі основні засоби не здатні генерувати прибуток, а є лише необхідною складовою, без якої неможливо його отримання. Тому, ґрунтуючись на цьому твердженні вважаємо за доцільне у факторній моделі показати взаємозв'язок використання основних засобів та оборотних засобів та їх вплив на формування прибутку підприємства.

Представимо рентабельність основних засобів ($P_{OЗ}$) як неповну мультиплікаційну модель наступним чином:

$$P_{OЗ} = \frac{ЧП}{ОК} \times \frac{ОК}{ЧД} \times \frac{ЧД}{ОЗ} \quad (3.2)$$

де:

ЧД – чистий дохід від реалізації, грн;

ОК – оборотні кошти, грн.;

$\frac{ЧП}{ОК}$ – коефіцієнт рентабельності оборотних коштів – фактор 1;

$\frac{ОК}{ЧД}$ – коефіцієнт закріплення оборотних коштів – фактор 2;

$\frac{ЧД}{ОЗ}$ – віддача основних засобів (фондовіддача за реалізацією) – фактор 3.

Перетворимо неповну мультиплікативну модель (3.2) на повну шляхом включення в неї фактора в абсолютних одиницях виміру, зокрема фактор 4 – залишкова вартість основних засобів. Таким чином отримаємо факторну модель чистого прибутку, яка набуває наступного вигляду:

$$ЧП = \frac{ЧП}{ОК} \times \frac{ОК}{ЧД} \times \frac{ЧД}{ОЗ} \times ОЗ \quad (3.3)$$

В пропонованій факторній моделі чистого прибутку так званий обсяговий фактор розміщено останнім в ланцюгу всіх аналізованих факторів, що обумовлює особливості розрахунку впливу факторів на результуючий показник.

Визначення загальної зміни результативного показника визначатиметься сумою часткових змін за рахунок факторів, що входять до його мультиплікативної моделі. Вплив кожного фактора на зміну результативної ознаки доцільно здійснювати методом абсолютних різниць.

Враховуючи, що факторна модель прибутку перетворена на повну і обсяговий показник є завершальним у послідовності аналізованих факторних ознак, відповідно порядок визначення впливу факторів буде визначатися наступним чином:

$$\Delta a = (a_1 - a_0) \times b_1 \times c_1 \times d_1 \quad (3.4)$$

$$\Delta b = a_0 \times (b_1 - b_0) \times c_1 \times d_1 \quad (3.5)$$

$$\Delta c = a_0 \times b_0 \times (c_1 - c_0) \times d_1 \quad (3.6)$$

$$\Delta d = a_0 \times b_0 \times c_0 \times (d_1 - d_0) \quad (3.7)$$

Підсумовуючи зазначимо, що пропонуваній факторний індексний аналіз, який ґрунтується на використанні мультиплікативних моделей має низку переваг, зокрема:

- 1) мультиплікативні моделі дозволяють оцінити зміну результативного показника під впливом факторів та субфакторів;
- 2) простота застосування, яка передбачає довільний порядок включення факторів у модель;
- 3) в аналітика, в залежності від поставлених завдань, є можливість змінювати кількість факторів на результуючий показник.

3.2 Впровадження механізму управління дебіторською заборгованістю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Проблема управління дебіторською заборгованістю притаманна для багатьох господарюючих суб'єктів, оскільки відволікання коштів в неї призводить до виведення капіталу з обороту підприємства. Особливо ця проблема актуалізується для великих підприємств і ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не є виключенням. Самі по собі дебіторська заборгованість є свідченням того, що підприємство здійснює продаж виготовленої продукції і вона користується попитом, і своєчасні розрахунки, тобто її погашення, не створюють додаткових фінансових ризиків для підприємства. Однак, за наявності простроченої дебіторської заборгованості, яка в майбутньому може набути статусу безнадійної, призведе до порушення фінансової рівноваги на підприємстві і як наслідок розбалансованість грошових потоків, зниження рівня платоспроможності, сповільнення оборотності капіталу та погіршення фінансового стану загалом.

За результатами оцінювання ефективності використання капіталу та активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр виявлено стійку тенденцію сповільнення оборотності капіталу у дебіторській заборгованості та зростання середнього віку її інкасації до 25 днів. Рівень значень показників є незадовільним, що вимагає розробку і впровадження механізму управління дебіторською заборгованістю.

Під механізму управління дебіторською заборгованістю будемо розуміти сукупність взаємопов'язаних методів, інструментів, інформаційного забезпечення, результатом використання яких є досягнення своєчасного погашення заборгованості контрагентами та прискорення її оборотності під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Важливою складовою механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства є кредитна політика, здійснення якої, на нашу думку, передбачає послідовність реалізації таких етапів(рис.3.1.)

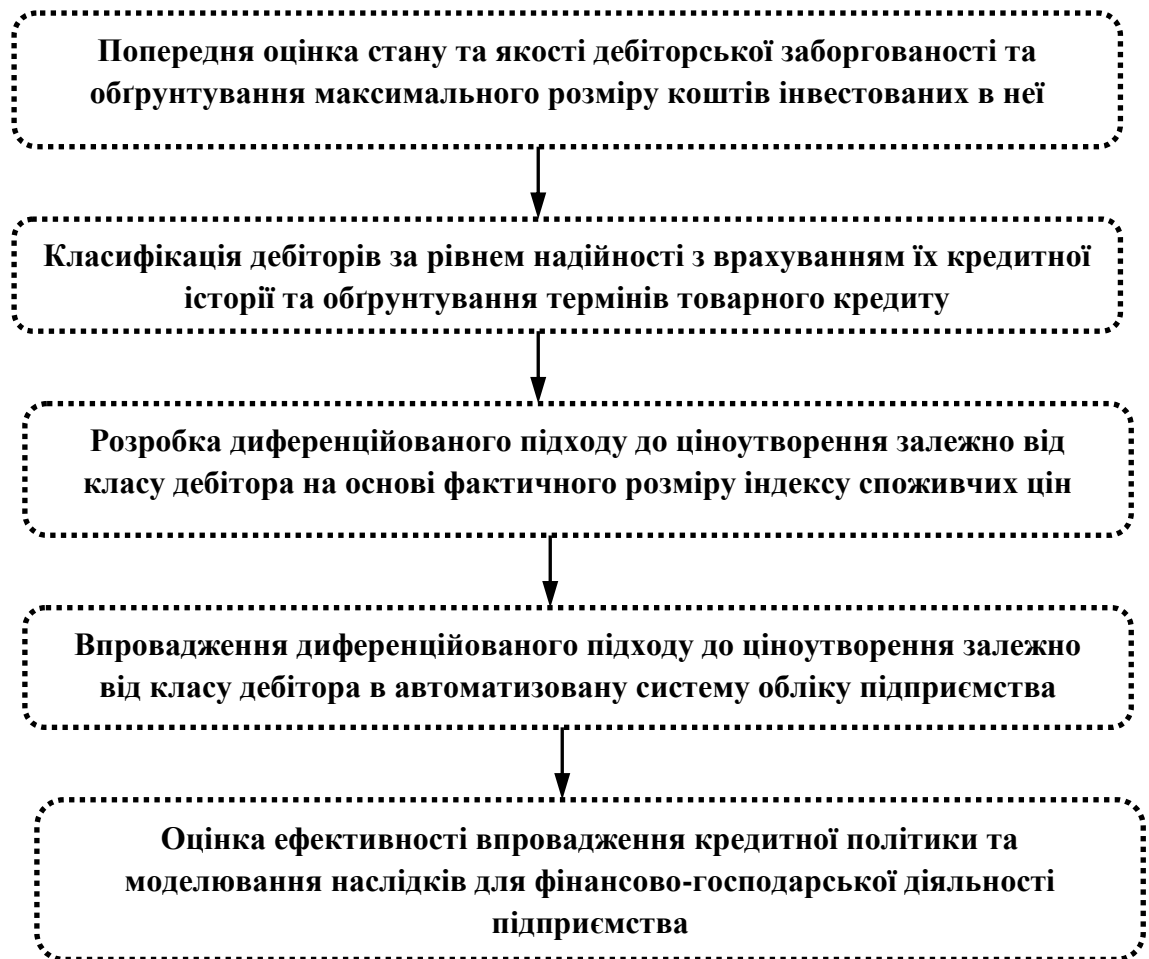

Рисунок 3.1 Етапи розробки кредитної політики ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Джерело: власна розробка

Попередня оцінка дебіторської заборгованості передбачає врахування впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а саме:

- 1) основні показники грошово-кредитної політики в країні (інфляція, курс національної валюти середня ставка кредитування для суб'єктів господарювання);
- 2) купівельна спроможність населення;
- 3) кількісний та якісний склад дебіторів;
- 4) платоспроможність та стан платіжної дисципліни контрагентів;
- 5) результати кредитної політики підприємства;
- 6) організаційна структура підприємства тощо.

Індикаторами наявності неякісної дебіторської заборгованості є:

1) Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей ($K_{дк}$):

$$K_{дк} = \frac{ДЗ}{КЗ} \quad (3.8)$$

де:

ДЗ – середні розміри дебіторської заборгованості за аналізований період;

КЗ – середні розміри кредиторської заборгованості за аналізований період.

Якщо $K_{дк} > 1$, то відбувається відволікання коштів з обороту підприємства та вказує на неефективну кредитну політику.

2) Середній вік інкасації дебіторської заборгованості ($ТО_{дз}$):

$$ТО_{дз} = \frac{T}{КО_{дз}} \quad (3.9)$$

де:

T – період в днях, за який здійснюється аналіз;

$КО_{дз}$ – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за аналізований період.

Чим вище значення $ТО_{дз}$, тим не ефективнішою є кредитна політика підприємства. Оцінку $ТО_{дз}$ необхідно формувати з врахуванням укладених договорів та термінів товарного кредиту.

При виявленні зростання середнього віку інкасації дебіторської заборгованості понад обумовлені терміни доцільно розраховувати розмір додатково залучених в оборот коштів.

3) Сума залучених в оборот коштів (С):

$$C = (TO_{дз1} - TO_{дз0}) \times OP_{од1} \quad (3.10)$$

де:

$OP_{од1}$ – одноденна реалізація за звітний період.

Отримані розміри С доцільно спів ставляти з джерелами фінансування, зокрема з розмірами наявних кредитів, емітованих облігацій тощо.

Класифікація дебіторів за рівнем надійності з врахуванням їх кредитної історії (П)та питомої ваги у виручці (В) повинна ґрунтуватися на даних аналітичного обліку і з цією метою пропонуємо виділити такі їх класи (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Пропонована класифікація дебіторів за рівнем надійності

П \ В	$B < 1\%$	$1\% \leq B \leq 5\%$	$5\% \leq B \leq 20\%$	$B \geq 20\%$
$\Pi = 0$	B	A	A	A
$0\% < \Pi \leq 5\%$	C	B	B	A
$5\% < \Pi \leq 15\%$	D	D	C	B
$\Pi > 15\%$	D	D	D	D

Високий (А) – у контрагентів відсутня прострочена заборгованість або використовується передоплата, загальний обсяг виручки понад 1% в рік;

Достатній (В) – може мати місце прострочення термінів погашення заборгованості, але не більше 5% в днях та/або портфель замовлень менше 1%;

Задовільний (С) – мають місце прострочені терміни погашення заборгованості, що вимагає перегляду кредитної політики по відношенню до контрагента та/або портфель замовлень менше 1%;

Незадовільний (D) – строки прострочення погашення заборгованості зростають, існує ймовірність виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості і вимагає коригування співпраці з контрагентами.

Розробка диференційованого підходу до ціноутворення залежно від класу дебітора на основі фактичного розміру облікової ставки НБУ має на меті захистити кошти підприємства від впливу інфляційного фактору. Інформація про облікову ставку НБУ перебуває у вільному доступі. Сутність пропонованого підходу полягає в тому, що ціна на відпущену продукцію буде змінюватися залежно від терміну відстрочки платежу з коригуванням на облікову ставку НБУ (або її подвійний розмір). Якщо контрагент після відвантаження продукції не здійснює розрахунок впродовж 5 робочих днів (пільговий період), то ціна на продукцію буде обчислюватися наступним чином:

$$Ц_{\text{к}} = Ц_{\text{зв}} \times \left(1 + \frac{ОС_{\text{нбу}}}{30}\right)^{t-n} \quad (3.11)$$

де:

$Ц_{\text{зв}}$ – звичайна ціна за погашення платежу в період n - днів;

$ОС_{\text{нбу}}$ – облікова ставка НБУ в місяць, виражена коефіцієнтом.

t – фактичний термін виконання зобов'язань контрагентом.

Контрагенти можуть здійснювати авансові платежі за продукцію і тим самим кредитувати підприємство. Особливо доцільно застосовувати механізм передоплати для дебіторів класу С та D і використовувати звичайну ціну, а для дебіторів класу А і В надавати знижку до звичайної ціни, яку пропонуємо розраховувати виходячи також з індексу споживчих цін таким чином:

$$Ц_{\text{к}} = Ц_{\text{зв}} \times \left(1 - \frac{0C_{\text{нбу}}}{30}\right)^p \quad (3.12)$$

де:

p – кількість днів до відвантаження продукції;

Впровадження диференційованого підходу до ціноутворення залежно від класу дебітора в автоматизовану систему обліку підприємства може бути реалізовано власними силами за наявності кваліфікованих кадрів або компанією, яка здійснювала розробку програмного забезпечення обліку та управління.

Пропонований механізм управління дебіторською заборгованістю забезпечить прозорість економічних відносин між контрагентами, дозволить будувати надійні та стійкі партнерські стосунки.

До дебіторської заборгованості, яка вже сформована на підприємстві, з метою пришвидшення її інкасації доцільно використовувати такі методи:

- 1) нагадування по телефону, факсу, пошті, поширення інформації серед інших контрагентів, що загрожує боржнику втратою іміджу;
- 2) застосування фінансових санкцій, що передбачені договором поставки (штраф, пеня, неустойка);
- 3) припинення співпраці;
- 4) факторинг (придбання банком прав грошових вимог на виручку за послуги, поставлені підприємством на умовах товарного кредиту);
- 5) претензійна робота, подача позову до суду тощо.

Висновки до розділу 3

Запропоновано впровадження матричної факторної моделі впливу факторів на показник прибутку шляхом перетворення неповної мультиплікативної моделі на повну за рахунок включення в неї фактора в абсолютних одиницях виміру – основних засобів з подальшим її використанням для потреб оперативного аналізу.

Розроблено та запропоновано до впровадження механізм управління дебіторської заборгованості, що передбачає класифікацію дебіторів за рівнем надійності та механізм ціноутворення, який ґрунтується на застосуванні знижки (надбавки) до ціни залежно від термінів передоплати (відстрочення платежу). Визначено інструменти впливу на дебіторів, що дозволять підвищити рівень їхньої платіжної дисципліни.

РОЗДІЛ 4 СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1 Стан та тенденції вітчизняного ринку молочної продукції

Провідне місце в агропромисловому комплексі України займає виробництво молочної продукції, що обумовлено сприятливими кліматичними, економічними та демографічними факторами. Незважаючи на це, виробництво молочної продукції демонструє динаміку щорічного скорочення.

Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією з провідних у структурі харчової індустрії України. Важливою умовою забезпечення ефективного функціонування ринку молока та молочної продукції є наявність кількісного та якісного складу великої рогатої худоби, але як свідчить статистика у цій сфері вітчизняний ринок характеризується кризовими явищами. Відзначаємо незадовільну структуру утримання стада великої рогатої худоби, що склалося в Україні, що в результаті обумовило структуру виробництва молока (рис.4.1).

Дані рис.4.1 засвідчують, що основним джерелом виробництва молока в Україні припадає на господарства населення, а саме 73,1% та 72,6% відповідно у 2017 р. та 2018 р. Незважаючи на зниження питомої ваги господарств населення у забезпеченні молочної галузі сировиною наявна структура є вкрай негативною, оскільки перспективи її розвитку залежать від рішень індивідуальних власників.

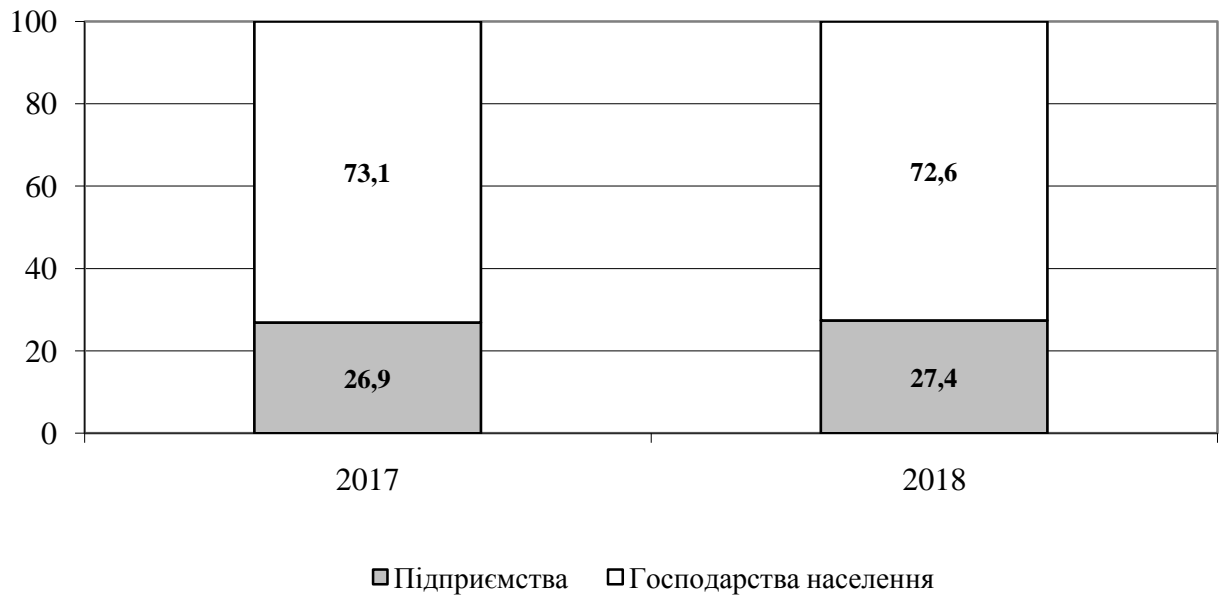

Рисунок 4.1 Структура виробництва молока в Україні в 2017-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [52]

«За даними асоціації виробників молока за 10 місяців 2019 року загальна кількість дійних корів в Україні скоротилася на 4,8%, до 1,88 млн голів, у порівняння з аналогічним період минулого року. Цьогоріч в Україні прискорилося скорочення кількості промислових корів. Середньомісячне падіння за вісім місяців складає 3,1 тисячі гол./міс., а за три останні місяці він ще більше підсилюється – 4,4 тисячі гол./міс. При цьому скорочується поголів'я усіх форм власності. Так, серед господарств населення воно зменшилося на 4,5%, до 1, 44 мільйонів голів, проте більш інтенсивно позбуваються корів саме сільськогосподарські підприємства. Тут скорочення за період з січня по жовтень сягнуло 6% і знизилася до 440,4 тисячі, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Втрати за вісім місяців поточного року, починаючи з березня, коли розпочалося фактичне скорочення, складають 25,1 тисячі промислових корів. Кількість дійної худоби зменшується фактично у всіх регіонах країни. Найактивніше позбуватися корів у Чернівецькій, де зниження склало 19,4%, Луганській – на

18,6%, Рівненській на 15,2%, Запорізькій на 14,3%, Миколаївській на 11,3% і Донецькій на 10,1% менше, у порівнянні з минулим роком» [51].

«Нарощували поголів'я на 14,3% лише підприємства Закарпаття та на 2,5% – Тернопільщини. Найчисленніші кількісні втрати за рік відбулися у Полтавській області, де скорочення в річному вимірі складає 5,1 тисячі голів, Сумській – 3,3 тисячі голів, Чернігівській – 3,1 тисячі голів, Вінницькій – 2,3 тисячі голів, Харківській – 1,7 тисячі голів та Житомирській – 1,5 тисяч голів» [51].

Таблиця 4.1

Структура виробництва молока в Україні в регіональному розрізі у
2017-2018 рр

Регіони	Господарства усіх категорій			Підприємства			Господарства населення		
	2018	2017	2018 / 2017	2018	2017	2018 / 2017	2018	2017	2018 /2017
Україна	100	100	x	100	100	x	100	100	x
Вінницька	8,2	8,3	0,1	7,4	7,2	-0,2	8,5	8,7	-0,2
Волинська	3,9	4,0	0,1	3,2	3,0	-0,2	4,2	4,4	-0,2
Дніпропетровська	2,9	2,9	0,0	2,6	2,5	0,0	3,1	3,1	0,0
Донецька	1,9	1,9	0,0	2,6	2,8	0,2	1,6	1,5	0,1
Житомирська	5,5	5,3	-0,2	4,2	4,0	-0,2	6,0	5,8	0,2
Закарпатська	3,4	3,2	-0,3	0,1	0,1	0,0	4,7	4,3	0,4
Запорізька	2,4	2,5	0,1	1,3	1,3	0,0	2,8	3,0	-0,2
Івано-Франківська	4,4	4,5	0,1	0,6	0,7	0,0	5,8	5,9	-0,1
Київська	4,3	4,2	-0,1	8,1	8,1	0,0	2,9	2,8	0,1
Кіровоградська	3,1	3,0	-0,1	2,2	2,1	-0,1	3,4	3,3	0,1
Луганська	1,3	1,2	0,0	1,1	1,2	0,1	1,3	1,2	0,1
Львівська	5,0	5,1	0,1	1,0	1,0	0,0	6,5	6,7	-0,1
Миколаївська	3,2	3,3	0,1	1,7	1,5	-0,2	3,8	4,0	-0,2
Одеська	3,3	3,4	0,1	1,2	1,2	0,0	4,1	4,2	-0,1
Полтавська	7,6	7,7	0,1	14,3	15,4	1,1	5,0	4,9	0,1
Рівненська	3,9	4,2	0,3	2,8	2,9	0,1	4,4	4,7	-0,3
Сумська	4,1	4,0	0,0	6,3	6,4	0,1	3,2	3,2	0,0
Тернопільська	4,5	4,4	-0,1	2,9	2,6	-0,2	5,1	5,0	0,0
Харківська	5,2	5,1	-0,1	8,7	8,7	0,0	3,9	3,8	0,2
Херсонська	2,8	2,9	0,0	1,6	1,5	-0,1	3,3	3,3	-0,1
Хмельницька	6,2	5,8	-0,4	6,1	5,8	-0,3	6,2	5,8	0,4
Черкаська	4,8	4,9	0,1	10,6	10,9	0,3	2,6	2,8	-0,1
Чернівецька	2,7	2,7	0,0	0,5	0,5	0,0	3,6	3,6	0,0
Чернігівська	5,3	5,3	0,0	8,9	8,6	-0,3	4,0	4,1	-0,1

Оцінюючи регіональну концентрацію виробництва молока за типами господарств (табл.4.1) робимо висновок про відсутність істотних структурних зрушень та про нерівномірний розподіл виробництва молока. Середня частка виробництва молока для господарств усіх категорій в Україні була сталою в аналізованому періоді і склала 4,2%. Виокремлюємо центри виробництва молока в Україні у 2017-2018 рр, а саме: Вінницька (8,2%), Житомирська (5,5%), Львівська (5,0%), Полтавська (7,6%), Харківська (5,2%), Хмельницька (6,2%) та Чернігівська (5,3%) області. Загалом на ці регіони припадало 43,1% виробництва молока в Україні усіма господарствами, що на 0,8 в.п. більше ніж у 2017 році.

У Тернопільській області в 2018 р. було вироблено 4,5% загального обсягу молока в Україні, тобто вище середнього на 0,3 в.п. Найменші частки виробництва молока припадають на Донецьку та Луганську області.

Промисловими центрами виробництва молока в Україні у 2018 році були: Полтавська (14,3%), Черкаська (10,6%), Чернігівська (8,9%) та Харківська (8,7%) області, що становило 42,5% усього промислового виробництва молока.

Найбільша частка виробництва молока у господарствах населення України зафіксована у 2018 р. припадає на такі регіони як Вінницька (8,5%), Хмельницька (6,2%), Львівська (6,5%) та Житомирська (6,0%), що становило 27,2% усього виробництва молока господарствами населення.

Незадовільна структура виробництва молока пов'язана з його якістю, яка у молока отриманого в домашніх господарствах є нижчою та обсягом надоїв. Використання інноваційних технологій, збалансованих кормів промисловими підприємствами дозволяють досягати вищих рівнів надоїв порівняно з господарствами населення. Як свідчать статистичні дані середній розмір надоїв від однієї корови може істотно різнитися (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Виробництво молока на підприємствах України в регіональному розрізі
у 2017-2018 рр

Регіон	Валовий надій молока, тис.т				Середній надій від однієї корови, яка була в наявності на початок року, кг	
	великої рогатої худоби		у т.ч. корів молочних порід			
	2018	2018 / 2017	2018	2018 / 2017	2018	2018 / 2017
Україна	2745,2	99,4	2742,7	99,4	6211	103,2
Вінницька	204,0	103,0	203,9	103,1	6390	105,1
Волинська	87,5	104,9	87,5	104,9	6537	109,1
Дніпропетровська	70,9	100,6	70,9	100,6	5399	102,6
Донецька	71,3	92,4	71,3	92,4	5746	101,2
Житомирська	116,1	104,5	115,9	104,6	5623	115,9
Закарпатська	1,9	69,1	1,9	69,3	5238	86,4
Запорізька	37,0	100,7	37,0	100,7	5270	101,9
Івано-Франківська	17,2	94,5	17,1	94,4	5546	108,2
Київська	221,5	99,3	220,9	99,2	7078	101,5
Кіровоградська	61,5	106,6	61,5	106,6	6049	103,1
Луганська	30,8	92,5	30,8	92,5	4296	99,7
Львівська	28,6	101,8	28,6	101,8	5546	119,2
Миколаївська	46,3	111,2	46,3	111,2	6938	112,1
Одеська	32,2	98,6	32,1	98,6	3940	103,8
Полтавська	394,0	92,8	394,0	92,8	6489	98,0
Рівненська	76,0	96,4	76,0	96,4	5672	94,8
Сумська	168,1	96,0	168,1	96,0	5363	101,2
Тернопільська	77,7	106,7	77,6	106,7	6856	103,2
Харківська	238,8	99,5	238,8	99,6	7163	105,3
Херсонська	45,1	105,6	45,1	105,6	7701	109,5
Хмельницька	168,4	104,7	168,3	104,7	6548	109,2
Черкаська	291,6	97,0	291,2	97,0	6501	99,6
Чернівецька	13,6	97,9	13,6	97,9	4670	106,3
Чернігівська	245,1	102,9	244,3	102,9	5852	102,7

Як бачимо з табл.4.2 середній надій від однієї корови, яка була в наявності на початок року в підприємствах України у 2018 р становив 6211 кг, що на 3,2% більше ніж у 2017 р. Відмічаємо, що середній надій молока в підприємствах у регіональному розрізі є досить диференційований. Так, максимального середнього надію молока у 2018 р. було досягнуто підприємствами Херсонської області, а саме 7701 кг, що на 9,5% більше ніж у 2017 р., а найнижчого у розмірі 3940 кг підприємствами Одеської області.

Про диференціацію середнього надою молока від однієї корови свідчить те, що 14 регіонів мають показник нижчий за середній по Україні, що вказує на проблеми із забезпеченням сировиною вітчизняних підприємств молокопереробної галузі.

Рисунок 4.2 Структура виробництва молока в Україні в 2017-2018 рр.

Джерело: [48]

На рис.4.2 представлено карту якості молока (екстра класу) в Україні у 2018 році. Центрами виробництва молока екстра класу за обсягами в Україні є Київська, Харківська, Черкаська та Чернігівські області. В 2018 році в Тернопільській області було вироблено 21,9 тис.т молока екстра класу, однак перероблено – 105 тис.т, це означає, що підприємства області, зокрема ПрАТ «Тернопільський молокозавод» здійснює закупівлю молока з інших регіонів з метою переробки та виготовлення молочної продукції.

Ринок виробників молочних продуктів характеризується високою конкуренцією. Так, 10 найбільших виробників продукції з незбираного молока включає такі підприємства:

1. «Данон» – 13,15%
2. «Молочний альянс» – 11,19%
3. «Лакталіс» – 9,95%
4. «Люстдорф» – 9,8%
5. «Вімм-Білл-Данн» – 8,84%
6. Придніпровський молочний комбінат – 5,52%
7. «Галичина» – 5,26%
8. Тернопільський молокозавод – 5,2%
9. «Терра Фуд» – 4,71%
10. Група компаній «Формула» – 3,11%

Як бачимо, ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є одним з лідерів ринку, а загальноринкова частка цих підприємств становить 42,44%.

4.2 Експортний потенціал ринку молочних продуктів в Україні

Сучасний стан світового ринку молочної продукції характеризується підвищенням кон'юнктури, яка сприяє збільшенню обсягів виробництва молочної продукції в Україні та їх експорту. Підвищення світових цін на молоко створює додаткові можливості для вітчизняних молокопереробних підприємств. Сьогодні великі молокопереробні підприємства переорієнтовуються на випуск молочної продукції, що призначена на експорт, з цією метою вони проходять процедури міжнародної сертифікації продукції, що забезпечує зростання їхньої прибутковості.

Однак, 2018 рік для вітчизняного молочного ринку характеризувався поступовим зменшенням обсягів експорту. Причиною цього стала втрата ринків збуту в окремих країнах СНД, високі вимоги до якості продукції, які

не можливо виконати через застаріле обладнання, а це призводить до нарощування імпорту (табл.4.3).

Таблиця 4.3

Зовнішньоторговельні обороти видами молочних продуктів у 2018 р.

Найменування	Експорт	Імпорт	Сальдо
	тис.дол.США	тис.дол.США	тис.дол.США
Молоко та вершки, незгущені та без додання цукру			
Всього	14733,8	2068,0	12665,8
Молдова, республіка	4031,9	-	4031,9
Польща	3203,1	384,5	2818,6
Франція	-	148,9	-148,9
Грузія	2384,0	-	2384
Катар	2095,6	-	2095,6
Африка	2732,7	-	2732,7
Молоко та вершки, згущені та з доданням цукру			
Всього	59047,1	5709,2	53337,9
Казахстан	6479,3	-	6479,3
Європа	2128,2	3724,4	-1596,2
Німеччина	0,3	1637,3	-1637
Польща	1133,9	41,8	1092,1
Швейцарія	0,1	1418,6	-1418,5
Азія	30974,3	57,4	30916,9
Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти			
Всього	128606,4	7471,8	121134,6
Азербайджан	8676,0	-	8676
Молдова, республіка	8648,8	-	8648,8
Європа	17170,2	6675,1	10495,1
Нідерланди	14161,2	2402,4	11758,8
Німеччина	0,4	2845,6	-2845,2
Грузія	7809,8	-	7809,8
Саудівська Аравія	9359,5	-	9359,5
Туреччина	13673,4	692,5	12980,9
Африка	38724,6	-	38724,6

Сири всіх видів і кисломолочний сир			
Всього	30797,8	66807,6	-36009,8
Казахстан	13222,6	-	13222,6
Молдова	8631,5	164,0	8467,5
Європа	111,6	66555,1	-66443,5
Італія	-	4406,0	-4406
Німеччина	1,2	15816,3	-15815,1
Польща	79,7	20706,0	-20626,3
Єгипет	3478,4	-	3478,4

Аналітичні дані таблиці 4.3 засвідчують, що вітчизняні виробники молочної продукції є активними учасниками зовнішньої торгівлі молочними продуктами.

Масло вершкове вітчизняного виробництва залишається найпопулярнішим видом молочної продукції, що експортується у різні куточки світу. Зокрема, у 2018 році українськими виробниками було експортовано масла на 128606,4 тис.дол.США, що в 1,43 рази більше ніж молока, вершків та сирів всіх видів разом. У 2018 році 30,11% всього експорту масла спрямовувалось в країни Африки, серед країн Європи найбільшими імпортерами були Нідерланди (11,01%) та Туреччина (10,63%). Серед країн СНД основними імпортерами були Азербайджан (6,75%) та Молдова (6,73%), що в абсолютному вираженні склало 6554,1 тис.дол.США.

Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного обороту виявлено для сирів всіх видів і кисломолочного сиру, яке у 2018 році склало 36009,8 тис.дол.США. Стратегічними імпортерами українських сирів у 2018 році були Казахстан та Молдова, які забезпечували майже 71% імпорту на загальну суму 21854,1 тис.дол.США.

Україна імпортувала сирів всіх видів на суму 66555,1 тис.дол.США у європейських виробників, що в загальному склало 99,6% всього імпорту у 2018 році. Найбільшими експортерами були Польща та Німеччина, на яких припадало 30,99% та 23,67% відповідно.

Ключовим експортоорієнтованим продуктом вітчизняного виробництва є сухе незбиране молоко (СНМ). Зокрема, у вересні 2019 року СНМ було вироблено на 13% більше, а це 1,1 тис. т, а в цілому за поточний рік – 14,8 тис. т., що на 55,6% більше, ніж у за такий період минулого року. «Сценарій суттєвого нарощування виробництва протягом року пояснюється високими світовими цінами на СНМ і українські трейдери не упускають можливості скористатися цим, не дивлячись на падіння виробництва сирого молока. На останніх торгах GDT ціна на цей продукт продовжила зростати на 3,6%, до 3254 дол./т.» [49].

За січень-липень 2019 р було вироблено 25 тис. т. СНМ, що на 1,2 % менше, ніж у минулому році, проте останні кілька місяців виробники намагаються надолужити втрати та інтенсивно нарощують виробництво в розрізі окремих місяців. Так, вереснєве виробництво 2019 р склало 3 тис. т., а це на 13% більше показників вересня минулого року.

Ще одним видом експорту молочної продукції є виробництво сироватки, яке продовжує демонструвати спад протягом року. Так, за період січень-вересень 2019 р падіння виробництва складає 12,6%, до 46, тис. т., порівняно з минулим роком.

Негативну динаміку демонструє виробництво казеїну, загальні об'єми виробництва якого у 2019 р знизилися на 26,7%, до 4,8 тис. т., порівняно з цим же періодом минулого року, а вереснєві обсяги виробництва знизилися до 338 т., що на 41% менше, ніж у вересні 2018 року. При цьому світові ціни на казеїн знову почали демонструвати зростання, що є перспективним напрямком розвитку цього сегменту ринку.

Ринок молока – це великий та конкурентний ринок, світовими гравцями якого є Nestle, Lactalis, Danone, Фонтеппа, Frieslandcampina тощо.

«Ринкові аналітики компанії Mordor Intelligence дослідили глобальний ринок молочних продуктів та визначили прогноз його розвитку на 5 років. За їхніми даними глобальний молочний ринок зросте на 5% та до 2024 року сягне 703,5 млрд. доларів. На світовому ринку серед готових до вживання

молочних продуктів домінують молоко, потім масло, сир, йогурт і заморожені десерти. Останні залишаються найбільш швидкозростаючим ринком у світі. Стимулювання світового попиту на молочну продукцію зумовлено зростанням загальної кількості населення, збільшенням доходів та розширенням свідомості здоров'я. Останніми роками динамічно розвивається напрямок молочної продукції, яка не містить лактозу. Зростаючий попит на неї викликаний досить значною кількістю людей, які мають лактозну непереносимість. Зокрема, у США таких людей більше 5%, у Європі – 10%, а в Китаї – 90% населення мають непереносимість лактози. Безлактозні молочні продукти стимулюють продажі на цих ринках, а пропозиція таких товарів стає все більш диверсифікована. Сполучені Штати виробляють 29% всієї безлактозної їжі, що споживається у всьому світі. Середньорічне зростання такого ринку оцінюється в 7%» [50].

Висновок до розділу 4

Проаналізовано стан та основні тенденції ринку молочної продукції в Україні, виявлено проблеми функціонування ринку та його важливості для економіки країни, оскільки вона забезпечує населення продуктами харчування першої необхідності. Проаналізовано територіальну структуру виробництва молока в Україні та зрушення в ній, виявлено нерівномірний розподіл та регіональні центри виробництва. Визначено лідерів виробників та їх ринкові частки.

Визначено, що вітчизняний молокопереробний комплекс є експортоорієнтованим, а українська молочна продукція користується попитом. Проаналізовано зовнішньоторговельний баланс окремих видів молочної продукції та визначено світові тенденції на ринку.

РОЗДІЛ 5 ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1 Апробація факторної моделі прибутку та товарної продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

У третьому розділі дипломної роботи було запропоновано впровадження факторної моделі прибутку із визначенням впливу на нього таких факторів як: рентабельність оборотних засобів, закріплення оборотних засобів, віддача основних засобів за реалізованою продукцією, вартість основних засобів. Використання цієї моделі у практичній діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» передбачає визначення суб'єкта, на якого буде покладено дану функцію. Враховуючи високий рівень інноваційності підприємства як у виробництві, так і автоматизації управлінського процесу, та прагнення мінімізації витрат господарюючим суб'єктом вважаємо не доцільним створення окремої посади. Реалізацію факторної моделі прибутку доцільно провести шляхом вдосконалення існуючої конфігурації автоматизованої системи обліку на ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Це дозволить на основі наявної достовірної облікової інформації в автоматизованому режимі отримувати результати аналізу за потрібний період для прийняття управлінських рішень менеджерами усіх рівнів.

Таблиця 5.1

Вихідні дані для факторного індексного аналізу чистого прибутку

Показники	2017	2018	Відхилення	Темп росту
Чистий прибуток, тис.грн	42550	42905	355	100,83
Вартість основних засобів, тис.грн	223515	209890	-13625	93,90
Коефіцієнт рентабельності оборотних засобів	0,248	0,175	-0,074	70,32
Коефіцієнт закріплення оборотних засобів	0,112	0,136	0,024	121,36
Віддача основних засобів за реалізованою продукцією	6,813	8,573	1,760	125,82

Оцінюючи вихідні дані факторного аналізу відмічаємо незначне зростання чистого прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році в порівнянні з 2017 роком, яке склало 355 тис.грн або 0,83%. Динаміка показників-факторів є відмінною, а це означає, що одні фактори чинили позитивний вплив, а інші його нівелювали, що оцінюємо негативно. Такими факторами є: рентабельність основних засобів та їх вартість. Треба зазначити, що при використанні даної факторної моделі необхідно враховувати фізичний і моральний стан основних засобів.

Отже, проаналізуємо вплив факторів на розмір чистого прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році.

Вплив фактору «рентабельність оборотних засобів»:

$$(0,175 - 0,248) \times 0,136 \times 8,573 \times 209890 = - 18110,3 \text{ тис.грн.}$$

Зниження коефіцієнту рентабельності оборотних засобів в абсолютному розмірі на 0,074, що склало 28,6% призвело до недоотримання чистого прибутку у розмірі 18110,3 тис.грн. Необхідно врахувати, що розрахунок цього показника ґрунтується на розмірі чистого прибутку, а тому його вплив теж присутній. Щодо впливу розміру та якості оборотних активів у табл.2.7-2.9. було доведено, що структура активів має істотний вплив на оборотність оборотних активів, яка є оберненим показником до другого фактора. За результатами факторного аналізу у другому розділі було встановлено, що активом, який спричинив сповільнення оборотності оборотного капіталу є дебіторська заборгованість.

Вплив фактору «закріплення оборотних засобів»:

$$0,248 \times (0,136 - 0,112) \times 8,573 \times 209890 = 10740,5 \text{ тис.грн}$$

Зростання показника «закріплення оборотних засобів» на 0,024 або 21,4% мало позитивний вплив на розмір чистого прибутку ПрАТ

«Тернопільський молокозавод» у 2018 році, що призвело до зростання останнього на 10740,5 тис.грн. Однак, як зазначили вище треба розуміти за рахунок чого відбувся цей ріст, зокрема на досліджуваному підприємстві темп росту виручки від реалізації продукції зростає меншими темпами ніж розмір заборгованості за відвантажену продукцію, що вказує на важливість прийняття управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію дебіторської заборгованості.

Вплив фактору «віддача основних засобів за реалізованою продукцією»

$$0,248 \times 0,112 \times (8,573 - 6,813) \times 209890 = 10321,5 \text{ тис.грн.}$$

Продукція ПрАТ «Тернопільський молокозавод» реалізується майже по всій території України, в тому числі і закордоном, що стало можливим завдяки новітньому обладнанню та технологіям, що використовуються на підприємстві. Як бачимо, вплив фактору «віддача основних засобів за реалізованою продукцією» це підтверджує, оскільки зростання цього показника на 1,760 або 25,82% зумовило зростання чистого прибутку на 10321,5 тис.грн, що оцінюємо позитивно. В сучасних умовах високої конкуренції за споживача основні засоби відіграють важливу роль, оскільки вони прямо визначають якість продукції.

Вплив фактору «вартість основних засобів»

$$0,248 \times 0,112 \times 6,813 \times (209890 - 223515) = - 2593,8 \text{ тис.грн.}$$

Оцінюючи вплив цього фактора необхідно володіти інформацією аналітичного обліку основних засобів підприємства. Ми при розрахунку використовували дані, що наведені у «Звіті про фінансовий стан», тому будемо робити висновки враховуючи вплив попереднього фактору, який за своєю сутністю є якісним показником вартості основних засобів. Як бачимо з проведених розрахунків зниження вартості основних засобів на 13625 тис.грн

або 6,1% негативно вплинули на розмір чистого прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році, призвівши до його зниження на 2593,8 тис.грн, а це найменший негативний вплив, що спричинила фактори. Також необхідно враховувати, якщо зниження вартості основних засобів відбулося за рахунок вибуття фізично і морально застарілих основних засобів або які не використовувалися у процесі виробництва, а їх наявність призводила до появи витрат на їх утримання, то вплив цього фактору необхідно коригувати за результатами аналізу.

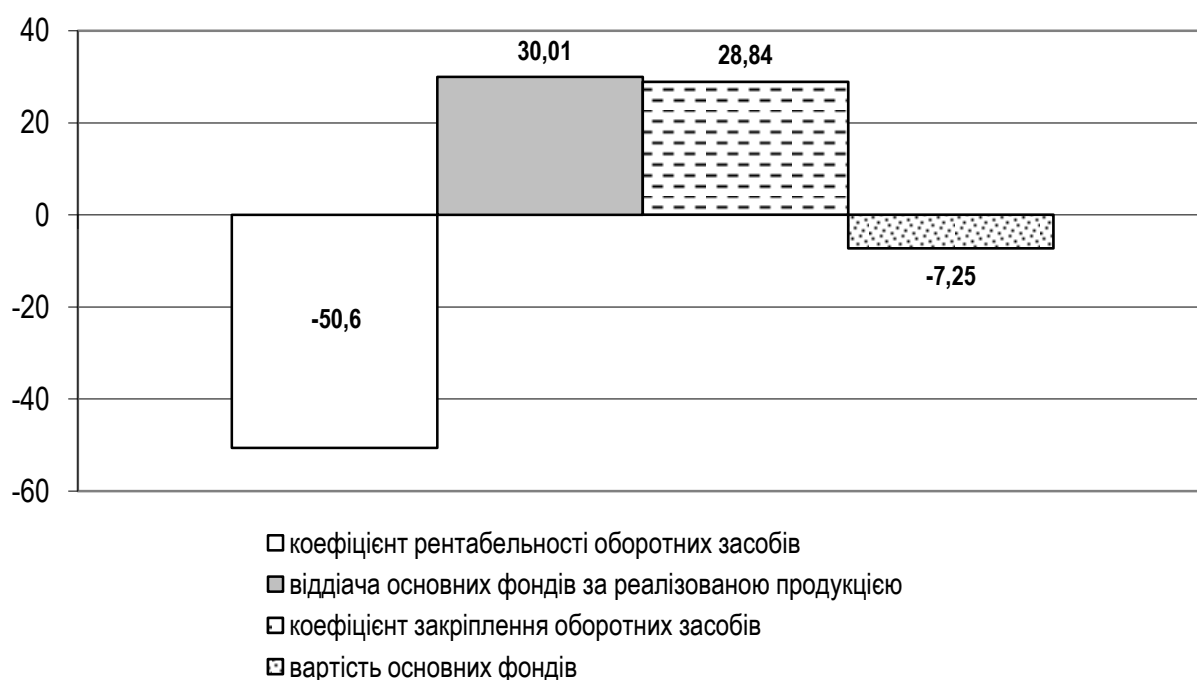

Рисунок 5.1 Структура впливу факторів на чистий прибуток ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році.

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Оцінюючи вплив факторів на чистий прибуток ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році (рис.5.1) бачимо, що найбільший відносний негативний вплив чинив фактор «рентабельність оборотного капіталу», що склало 50,6% сукупного впливу факторів.

Враховуючи проведений факторний аналіз чистого прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році робимо висновок, що фактором, що зумовив негативний вплив на його зростання є політика управління оборотним активами, а особливу увагу необхідно приділити саме управлінню дебіторською заборгованістю підприємства.

5.2 Оцінка ефективності впровадження кредитної політики та моделювання наслідків для фінансово-господарської діяльності підприємства

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є великим підприємством зі складною організаційною структурою, в дистрибуції якого залучено 700 працівників, тому значну питому вагу в дебіторській заборгованості становлять внутрішні розрахунки. Тому при моделюванні кредитної політики будемо враховувати дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги, питома вага якої на кінець 2018 року становила 59,2% усіх засобів у розрахунках та 39,4% оборотних активів.

Оцінюючи показники співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр. (рис.5.2) бачимо, що до 2018 року підприємство залучало в оборот додаткові кошти на безоплатній основі, на що вказує перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською. На кінець 2018 року дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зросла і перевищила відповідний вид кредиторської заборгованості на 15700 тис.грн, а це кошти, які вилучені з обороту і використовуються контрагентами безкоштовно, що і призвело до сповільнення оборотності дебіторської заборгованості в цілому, а також оборотного капіталу (табл. 2.2).

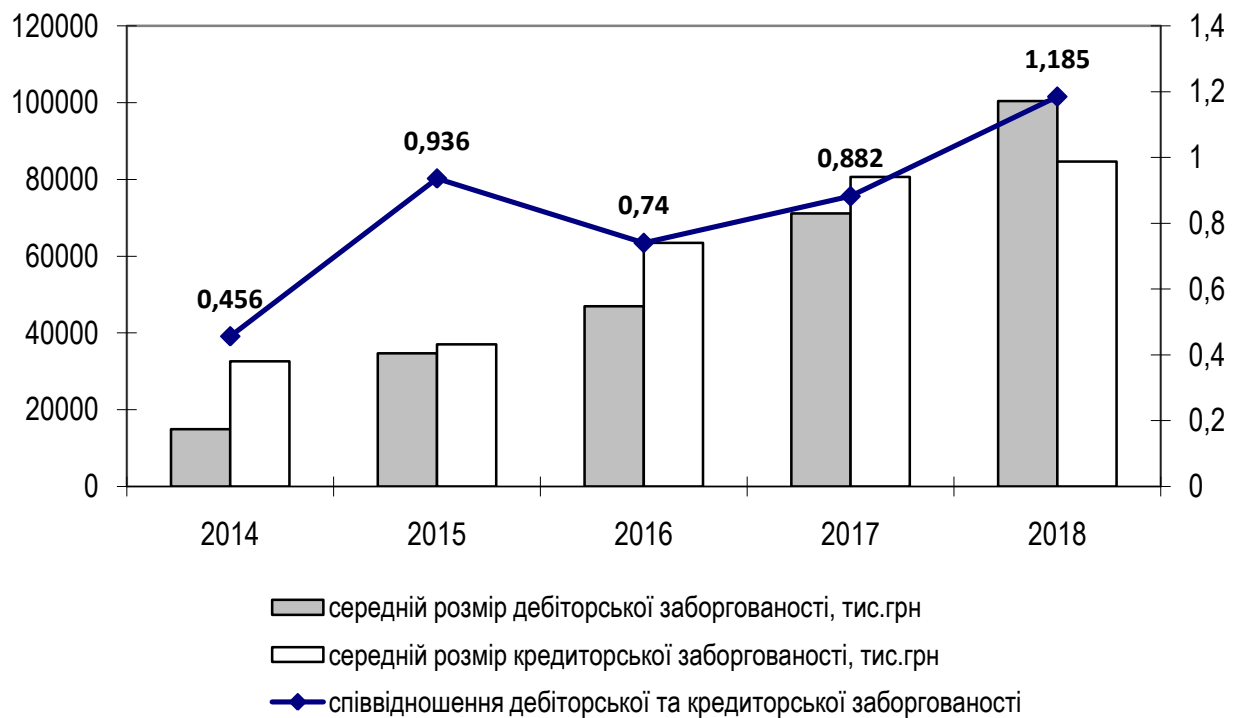

Рисунок 5.2 Динаміка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [55]

Для оцінки втрат від неефективної кредитної політики ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році розрахуємо показники оборотності для дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги (табл.5.2).

Таблиця 5.2

Динаміка показників оборотності дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2017-2018 рр

Показники	2017	2018	Відхилення	Темп росту,%
Коефіцієнт оборотності, рази	21,41	17,93	-3,48	83,72
Тривалість обороту, дні	16,81	20,08	3,27	119,44

Аналітичні дані таблиці 5.2 показують, що відбулося сповільнення оборотності дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році на 3,48 або 16,28%, що призвело до зростання тривалості її обороту до 20,08 днів або 19,44% порівняно з 2017 роком. Це означає, що в середньому контрагенти підприємства мали відстрочку платежу 20 днів. Враховуючи обсяги реалізації підприємства можемо розрахувати суму засобів, що додатково залучені в оборот ПрАТ «Тернопільський молокозавод» внаслідок сповільнення оборотності дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році.

Визначаємо одноденну реалізацію продукції, товарів, робіт, послуг у 2018 році:

$$OP_{од1} = 1799343 \div 360 = 4998,2 \text{ тис.грн}$$

Відповідно отримуємо суму додатково залучених коштів в оборот у розмірі:

$$C = (20,08 - 16,81) \times 4998,2 = 16335,55 \text{ тис.грн}$$

Таким чином, внаслідок неефективної кредитної політики покупців (відстрочка платежів або продаж у кредит) ПрАТ «Тернопільський молокозавод» додатково залучило в оборот коштів у розмірі 16335,55 тис.грн, що призвело до необґрунтованого зростання розмірів оборотного капіталу в цілому і відповідно зниження його рентабельності. Як наслідок з метою поповнення обігових коштів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» залучив у 2018 році короткостроковий банківський кредит у розмірі 17256 тис.грн на кінець 2018 року, що на 8568 тис.грн більше ніж на початок аналізованого періоду. Короткостроковий фінансовий кредит є платною фінансовою послугою, відповідно продаж продукції в кредит для ПрАТ

«Тернопільський молокозавод» це додаткові витрати, які зменшують очікуваний розмір прибутку підприємства.

Співставлення розмірів засобів залучених в оборот та дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги у 2018 році отримуємо:

$$16335,55 \div 100369,5 = 0,1628 \text{ грн}$$

Це означає, що кожна гривня відвантаженої продукції покупцям у кредит зумовлює потребу у додаткових коштах у розмірі 0,1628 грн. Також відзначаємо низьку якість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2014-2018 рр. Так, за даними сайту Youcontrol підприємство має низку відкритих господарських проваджень щодо невиконання зобов'язань контрагентами за поставлену продукцію, що приносить підприємству додаткові витрати, які пов'язані з веденням справ у суді, а загальний розмір майнових претензій сягає близько 1 млн.грн, що вимагає посилення контролю за контрагентами.

Зрозуміло, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» має сформований портфель контрагентів і враховуючи високий рівень конкуренції на ринку молочних продуктів використання механізму повної передоплати може призвести до втрати ринку. Розрахуємо коефіцієнти надбавок та знижок за формулами 3.11-3.12 і представимо їх у таблиці 5.3. Середня облікова ставка НБУ у 2018 році становила 17%, відповідно подвійна – 34%.

Таблиця 5.3

Коефіцієнти надбавок та знижок до звичайної ціни (ІСЦ - 9,8% річних)

Показники	1 день	2 дні	3 дні	4 дні	5 днів	10 днів	15 днів
Коефіцієнт знижки	0,99906	0,99811	0,99716	0,99622	0,99527	0,99052	0,98574
Коефіцієнт надбавки	1,00094	1,00189	1,00284	1,00378	1,00473	1,00948	1,01426

Розрахуємо прогнозний розмір виручки від реалізації на групи готової продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (табл.5.4).

Таблиця 5.4

Обсяги реалізації основних видів продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 році

Види продукції	Обсяг реалізації, т	Обсяг реалізації, тис.грн	Середня ціна реалізації, тис.грн
Цільномолочна продукція	48974	1176229	24,02
Масло	3062	337425	110,20
Казеїн	1945	279197	143,55

Найбільший обсяг реалізації як в натуральних, так вартісних одиницях виміру припадає на цільномолочна продукцію, однак при ціноутворенні цієї групи необхідно враховувати терміни реалізації продукції. Натомість, масло та казеїн є продукцією, що підлягає тривалому зберіганню.

Таблиця 5.5

Середні ціни реалізації основних видів продукції

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з врахуванням відповідних термінів відстрочення платежу або передоплати

Види продукції	Передоплата 5 днів	5 днів	10 днів	15 днів
Цільномолочна продукція	23,90	24,13	24,25	24,36
Масло	109,68	110,72	111,24	111,77
Казеїн	142,87	144,23	144,91	145,59

Отже, розраховані середні ціни на продукцію дозволяють оцінити вплив пропонованих заходів на фінансово-господарську діяльність ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Розрахуємо прогнозні розміри виручки від реалізації і розглянемо три сценарії: реалістичний, песимістичний та оптимістичний, а на їх основі показники його фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (табл.5.6).

Прогнозні розміри виручки від реалізації ПрАТ «Тернопільський
молокозавод»

Показники	Структура цін		
	Песимістичний	Реалістичний	Оптимістичний
Передоплата 5 днів	0,1	0,05	0,15
Відстрочка до 5 днів	0,4	0,2	0,25
Відстрочка 15 днів	0,5	0,75	0,6
Прогнозний розмір виручки, тис.грн	1804786,44	1811602,38	1806919,06
Абсолютний приріст виручки від реалізації від впровадження пропонованих заходів, тис.грн	5443,44	12259,38	7576,06
Темп росту до фактичного розміру виручки від реалізації 2018 року, %	100,30	100,68	100,42

Оцінюючи отримані результати робимо висновок, що запровадження ціноутворення залежно від строку передоплати та відстрочення платежу за різної структури продаж дозволять забезпечити зростання виручки від реалізації навіть за песимістичного сценарію у розмірі 5443,44 тис.грн або 100,3%, а за реалістичного – 12259,38 тис.грн.

Диференційований підхід до формування вільних цін не вимагає додаткових витрат на створення окремої посади, а як із запровадженням факторної моделі в автоматизованій системі управління шляхом включення додаткового модуля.

За незмінних обсягів виробництва та витрат на виробництво обчислимо прогнозні розміри чистого прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (табл.5.7).

Таблиця 5.7

Прогнозні показники фінансових результатів ПрАТ «Тернопільський
молокозавод»

Стаття	Песимістичний	Реалістичний	Оптимістичний
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1804786	1811602	1806919
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	1382956	1382956	1382956
Валовий: прибуток	421830	428646	423963
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	91841	98657	93974
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	58121	64937	60254
Чистий фінансовий результат: прибуток	10462	11689	10846

Для оцінювання ефективності пропонованих заходів розрахуємо основні показники фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (табл.5.8).

Таблиця 5.8

Прогнозні показники фінансово-господарської діяльності
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Показники	2018 р.	Песимістичний	Реалістичний	Оптимістичний
Рентабельність реалізації, %	2,38	2,64	2,95	2,74
Рентабельність капіталу, %	8,34	9,27	10,35	9,61
Рентабельність власного капіталу, %	21,09	23,43	26,18	24,29
Коефіцієнт оборотності капіталу	3,50	3,51	3,52	3,51

Оцінюючи значення розрахункових показників відзначаємо позитивний ефект від впровадження пропонованого диференційованого

ціноутворення на фінансово-господарську діяльність ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Ефект від впровадження пропонованих заходів знаходить своє відображення у зростанні показників рентабельності підприємства та прискоренні оборотності його капіталу. За реалістичним сценарієм рентабельність реалізації зросте на 0,57 в.п. або 23,97%, а оборотність капіталу – 0,68%. В підсумку обчислимо розмір вивільненого капіталу внаслідок прискорення оборотності:

$$C = (3,52 - 3,5) \times 1811602 \div 360 = 100,65 \text{ тис.грн}$$

Вивільнені кошти у майбутньому можуть бути спрямовані на різні потреби, зокрема:

- погашення кредитів за їх високої ціни, що дозволить підвищити рівень фінансової незалежності;
- створення запасів сировини з метою забезпечення безперебійного процесу виробництва;
- створення системи стимулювання працівників підприємства тощо.

Висновки до розділу 5

Здійснено апробацію пропонованої факторної матричної моделі впливу факторів на прибуток ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Встановлено, що негативний вплив на зростання прибутку підприємства чинили зниження рентабельності та вартості основних засобів.

Здійснено розрахунок трьох сценаріїв економічних впровадження диференційованого підходу до ціноутворення з прогнозуванням майбутнього фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Доведено ефективність пропонованого підходу, що матиме позитивний вплив на показник рентабельності оборотного капіталу підприємства та пришвидшенні оборотності капіталу в цілому.

РОЗДІЛ 6 БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ

6.1 Виявлення та оцінка небезпеки, моделювання можливої обстановки та відпрацювання сценаріїв дій на об'єкті (цеху)

Дослідження причин виникнення небезпек, їх характеристик, особливостей впливу сприяють розробці ефективних заходів захисту, що спрямовані на забезпечення нормальної життєдіяльності людини. Керування безпекою та стійкістю функціонування системи “людина – життєве середовище” залежить від глибини прогнозу соціально-економічних наслідків небезпечних ситуацій та своєчасного планування і виконання низки попереджувальних та захисних заходів.

Прогнозування наслідків небезпечних та екстремальних ситуацій повинно включати:

- оцінку імовірності та аналіз причин виникнення екстремальних ситуацій;
- очікувану силу впливу (інтенсивність) та механізми розвитку небезпеки (ураження);
- характеристику та розміри ураження реципієнтів (населення, тваринний та рослинний світ, повітряне та геологічне середовища, водоймища, господарські об'єкти);
- агресивність та глибину впливу чинників небезпеки (імовірність генетичних змін у біосфері, тривалість періодів прояву негативних наслідків, багатоступеневість такого прояву тощо);
- періодичність виникнення небезпечних та екстремальних ситуацій та їх динаміку;
- визначення величини збитків у випадку реалізації небезпечних та екстремальних ситуацій.

Оцінку потенційних збитків необхідно проводити на стадіях передпроектних та науково-дослідних розробок при виборі пріоритетних заходів захисту конкретної ділянки території, при обґрунтуванні вибору варіантів розташування міського будівництва на територіях з екстремальними природними умовами, при розробці генеральних планів міст, проектів забудови, пропозицій щодо розширення, реконструкції та технічного переозброєння підприємств, при розробці схем інженерного захисту територій.

Вибираючи варіант найбільш ефективних попереджувальних та запобіжних заходів необхідно враховувати суму інвестицій та величину збитків, яких вдається уникнути в результаті їх реалізації (при відсутності можливості повного захисту).

Попереджувальні та захисні заходи, а також засоби забезпечення безпеки направлені на:

- попередження чи ліквідацію небезпеки шляхом усунення джерела її виникнення або віддалення його на безпечну відстань;

- захист людини від небезпеки шляхом застосування колективних та (чи) індивідуальних заходів захисту, а також страхування при роботах в небезпечних зонах;

- використання технічних та конструкторських засобів підвищення безпеки, що дозволяють автоматизувати та роботизувати небезпечні виробництва, застосовувати дистанційне керування, автоматично приводити в дію засоби захисту, підвищувати надійність роботи машин, механізмів, устаткування;

- розробку відповідної нормативно-правової бази, спрямованої на формування концепції безпеки та створення безпечних та нешкідливих умов життєдіяльності;

- проведення суворого нагляду та контролю за виконанням відповідних законів, постанов, правил, положень, які регламентують вимоги щодо забезпечення безпеки життєдіяльності;

– розробку системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, планів щодо захисту населення у випадку стихійних лих, аварій, катастроф тощо;

– забезпечення медико-гігієнічних умов для підтримання на належному рівні здоров'я людей.

Проблема захисту від небезпечних природних та техногенних процесів, як правило, зводиться до проведення локальних заходів щодо захисту людей, будівель, підприємств і т. д. Однак нині ефективних результатів можна досягти лише за умови проведення комплексної системи попереджувальних та захисних заходів, які спрямовані на охорону усієї сукупності об'єктів, що складають середовище життєдіяльності людини.

Навчання персоналу діям та способам захисту на випадок виникнення аварійних ситуацій та аварій на підприємствах, в установах та організаціях проводиться у формі інструктажів (теоретичного) та навчань (практичної складової).

За результатами інструктажів та навчань, персонал підприємства повинен:

1) знати та вміти виконувати встановлені на території підприємства вимоги стосовно власної безпеки та безпеки підприємства;

2) знати основні телефони оперативних чергових аварійно-рятувальних формувань, у разі виявлення порушень негайно повідомляти їх про можливу небезпеку;

3) знати правила поведінки при виникненні аварійних ситуацій та аварій, не припускати дій, які можуть призвести до виникнення аварії або аварій та НС;

4) знати основні заходи та способи захисту від шкідливого впливу небезпечних речовин та наслідків НС техногенного характеру, порядок надання першої медичної допомоги потерпілим, правила користування засобами радіаційного, хімічного та колективного захисту.

На підприємстві, в установі та організації повинні бути на видному місці відповідні інструкції щодо виконання вимог техногенної безпеки та порядку дій персоналу в разі виникнення аварійної ситуації (аварії).

Комплексні об'єктові навчання та тренування являють собою завершальний етап з підготовки працівників підприємств, установ і організацій до вирішення завдань з ЦЗ, запобігання, реагування і ліквідації аварій на виробництві, захисту персоналу і населення від НС, які визначають загальну виучку і готовність керівництва, органів управління, формувань та працівників підприємств, установ і організацій до дій у надзвичайних ситуаціях.

Комплексні об'єктові навчання проводяться один раз на три роки тривалістю до двох діб на всіх об'єктах господарювання, що мають категорійність з ЦЗ, виробляють або використовують у виробництві радіаційно-, пожежо- і вибухонебезпечні речовини та сильнодійні отруйні речовини, на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності та підпорядкування, з чисельністю робітників та службовців 300 і більше осіб, у медичних лікувально-профілактичних установах з чисельністю 600 ліжок і більше.

Посадові особи, які плануються на призначення керівниками групи управління комплексним об'єктовим навчанням, тренуванням, проходять попередню підготовку на курсах з питань ЦЗ.

6.2 Попередження наслідків аварій на виробництвах із застосуванням аміаку. Вплив аміаку на організм людини. Перша допомога. Профілактика уражень

Аміак (NH_3) – безбарвний газ з характерним різким запахом і їдким смаком. Він майже у два рази легший від повітря. За звичайних умов аміак легко зріджується під тиском, а при випаровуванні поглинає тепло – сильно охолоджується. Аміак зберігається і транспортується у зрідженому стані.

Вогнебезпечний, створює вибухові суміші з повітрям, отруйний. Особливо небезпечний для очей.

Токсичний вплив аміаку на організм людини визначений ГОСТ 6221-90 «Аммиак жидкий технический. Технические условия».

Ознаки отруєння:

- 1) сильний кашель та задуха;
- 2) різь в очах;
- 3) порушення частоти пульсу;
- 4) почервоніння шкіри;
- 5) подразливість на слизові оболонки та шкіряний покрив.

Дії при отруєнні аміаком:

- 1) винести постраждалого на свіже повітря;
- 2) шкіру, слизові та очі промити водою або 2 % -им розчином борної кислоти не менш ніж 15 хвилин;
- 3) в очі закапати по дві-три краплі 30-процентного альбуциду;
- 4) в ніс – оливкову олію.

Засоби індивідуального захисту: на об'єктах, що використовують аміак, – промислові марки КД і М, ізольовані і киснево-ізольовані протигази. При їх відсутності – ватяна марлева пов'язка або рушник, попередньо змочені водою або 5% розчином лимонної кислоти.

Отримавши інформацію про викид в атмосферу сильнотоксичних отруйних речовин і про небезпеку хімічного зараження, необхідно надіти засоби індивідуального захисту органів дихання, найпростіші засоби захисту шкіри (плащі, накидки) і покинути район аварії.

6.3 Організація охорони праці на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Управління охороною праці на підприємстві, обов'язки роботодавця (керівника підприємства) та керівників підрозділів і спеціалістів з питань охорони праці, створення та завдання служби охорони праці, питання соціального страхування працівників від нещасних випадків та захворювань на виробництві регулюються Законом України “Про охорону праці, Кодексом законів України “Про працю”, Типовим положенням про службу охорони праці, затвердженим наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 3 серпня 1993 р. № 73, (із змінами, внесеними згідно з наказом Держнаглядохоронпраці № 82 від 17 травня 1996 р.) та “Положенням про службу охорони праці в системі Міністерства сільського господарства і продовольства України”, затвердженим наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України від 15.03.94 р. №74; Законом України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23 вересня 1999 р.

Безпосередньо відповідальність за забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці, безпеку виробничих процесів на робочих місцях покладається на керівників робіт (бригадирів, майстрів, завідуючих, керуючих), які зобов'язані визначити працівнику робоче місце, забезпечити технічно справними засобами для виконання роботи (машинами, обладнанням, інструментами), засобами індивідуального захисту, мийними засобами, створити належні санітарно-побутові умови праці, проінструктувати працівників з питань охорони праці.

Кадрова програма емітента спрямована на забезпечення рівня кваліфікації працівників операційним потребам емітента: в плані соціально-економічного розвитку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на 2018 рік передбачено проведення заходів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітників, керівних працівників та спеціалістів товариства,

витрати на які складають 41 тис. грн. Всього передбачено перепідготувати та підвищити кваліфікацію 19 чоловік.

Таблиця 6.1

Фінансування заходів охорони праці на ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» за 2016-2018 рр.

Фонд оплати праці			Сума фінансування охорони праці			Абсолютне відхилення		
2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016
116612	114800	143087	583,06	574	715,44	-9,06	141,44	132,38

Як видно з табл.6.1 витрати на фінансування охорони праці на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» впродовж 2016-2018 рр. зросли на 132,38 тис. грн., що пов'язано зі збільшенням як фонду оплати праці одного працівника, так і кількості працівників.

На ПрАТ «Тернопільський молокозавод» створено службу охорони праці відповідно до типового положення, що затверджено спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці та яка підпорядковується безпосередньо роботодавцю.

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» забезпечується достатньою кількістю питної води, яка розраховується відповідно до проектної документації з урахуванням обсягу виробництва молочної продукції і чинних норм витрачання води. Молокопереробні підприємства можуть підключатися до міської водопровідної мережі або мати власні артезіанські свердловини з обов'язковим обладнанням внутрішнього водопроводу відповідно до вимог чинних СНиП 2.04.01-85.

Система водопостачання ПрАТ «Тернопільський молокозавод» має резервуари чистої води для забезпечення гарантованої подачі води у "години пік", у випадку перебоїв з подачею води внаслідок аварій, для забезпечення періоду контакту при хлоруванні або постійній швидкості потоку при

зnezаражуванні ультрафіолетовими променями, а також для зовнішнього гасіння пожежі.

Побутова каналізація є окремою від виробничої і мати самостійний випуск. На підприємстві облаштовані виробничі приміщення, відділення для миття, душові туалети, місця для зберігання чистого і брудного санітарного та робочого одягу, приміщення для прийому їжі, кімната для медогляду, приміщення для особистої гігієни.

Освітлення виробничих та допоміжних приміщень відповідає діючим санітарним вимогам до природного і штучного освітлення, нормам проектування ВСТП 6.01-87 та СНиП II-4-79.

Пожежна безпека на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» складається із системи запобігання пожежам та системі пожежного захисту. Пожежна безпека на підприємстві складається із системи запобігання пожежам та системі пожежного захисту.

Система запобігання пожежам - це комплекс організаційних і технічних засобів, спрямованих на виключення можливості виникнення пожежі, на запобігання утворенню горючого і вибухонебезпечного середовища шляхом регламентації вмісту горючих газів, парів та пилу у повітрі, а також виключення можливості виникнення джерел загорання або вибуху; забезпечення пожежної безпеки технологічних процесів, обладнання, електроустаткування, систем вентиляції, зберігання сировини та інших матеріалів.

Для запобігання пожежам на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» використовуються наступні заходи: герметизація виробничого обладнання; заміна горючих речовин на негорючі, які застосовуються в технологічних процесах; обмеження обсягів речовин, що застосовуються і зберігаються; контроль за концентрацією речовин у повітрі в приміщеннях і технологічному обладнанні; застосування робочої і аварійної вентиляції; відведення горючого середовища в спеціальні пристрої і безпечні місця;

застосування інгібуючих і флегматизуючих домішок; вибір безпечних швидкісних режимів руху середовища та ін.

Система пожежного захисту на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» забезпечується застосуванням вогневідсічних пристроїв на технологічних комунікаціях, в системах вентиляції, повітряного опалення і кондиціонування повітря.

Заходи пожежної безпеки на підприємстві за призначенням поділяються на чотири групи:

1.Заходи, які забезпечують пожежну безпеку технологічного процесу і обладнання, зберігання сировини і готової продукції.

2.Будівельно-технічні заходи, які направлені на виключення причин виникнення пожеж і на створення стійкості бар'єрних конструкцій і будівель на запобігання можливості поширення пожеж і вибуху.

3.Організаційні заходи, які забезпечують організацію пожежної безпеки, навчання працюючих методам запобігання пожежам і застосування первинних засобів гасіння пожеж.

4.Заходи до ефективного вибору засобів гасіння пожеж, обладнання пожежного водопостачання, пожежної сигналізації, створення запасу засобів гасіння.

Висновки до розділу 6

Досліджено підходи до виявлення та оцінки небезпеки та моделювання можливої обстановки та відпрацювання сценаріїв дій на об'єкті (цеху).

Проаналізовано наслідки аварій на виробництвах із застосуванням аміаку та визначено Вплив аміаку на організм людини, а також порядок надання першої допомоги та проведення профілактики уражень.

Визначено законодавчі та організаційні засади охорони праці, особливості реалізації на ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах рівень та ефективність фінансово-господарської діяльності окремого підприємства відіграє важливу роль у формуванні економічного потенціалу країни. Особлива увага потенційних інвесторів прикута до сільськогосподарської галузі, зокрема молокопереробної, яка вирізняється високим експортним потенціалом та інноваційним розвитком та створює значну частку ВВП країни.

Дослідження, об'єктом яких є фінансово-господарська діяльність підприємств для сучасної економічної науки не є новими, однак зміна її змісту та новітні підходи до її оцінювання вимагають пошуку інших та вдосконалення існуючих підходів.

Встановлено, що поняття «фінансово-господарська діяльність» має низку підходів до тлумачення, однак найуживанішим залишається поняття «господарська діяльність», яке характеризується значною різноманітністю. В результаті дослідження зроблено висновок, що фінансово-господарська діяльність підприємства є складною категорією, яка поєднує собі господарську діяльність (виробничу і збутову) та фінансову діяльність як забезпечення фінансовими ресурсами реалізації господарської діяльності.

Неоднозначність підходів до трактування сутності фінансово-господарська діяльність призвела до наявності низки методичних підходів її оцінювання, що ускладнює її діагностику. Встановлено, що результатом оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства є певний рівень фінансово-господарського стану. Проаналізовані методичні підходи, що розроблені та затверджені чинним законодавством мають низку недоліків, і лише фрагментарно можуть бути застосовані на практиці. Виявлено відсутність істотних розбіжностей у науковців щодо складу, структури та наповненості інформаційного забезпечення оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства. Відзначено важливість пошуку нових факторних

моделей для окремих підприємств, що враховують їхні особливості функціонування.

Оцінювання фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» здійснювалося на основі доступної та відкритої звітності підприємства, що перебуває у відкритому доступі із використанням різних методів аналізу. За результатами проведеного аналізу зроблено такі висновки:

1) ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є великим підприємством, розмір капіталу якого становить 560,5 млн.грн, а річний дохід за 2018 рік становив 1,8 млрд.грн. Виявлено стійку тенденцію до нарощування активів та чистого доходу від реалізації продукції, зокрема їх розміри за 2014-2018 рр зросли у 2,6 та 2,75 разів відповідно, однак динаміка чистого прибутку за аналізований період не відповідає динаміці чистого доходу та валового прибутку, що свідчить «проїдання» прибутку;

2) ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є інноваційним підприємством із замкненим виробничим циклом, а якість продукції підтверджена низкою сертифікатів, що дозволяє здійснювати експорт продукції. Найбільшу питому вагу у структурі виробництва займає молоко, а саме 45,8% та 23% у фізичному та вартісному виразі відповідно;

3) ПрАТ «Тернопільський молокозавод» здійснює сою фінансово-господарську діяльність прибутково і досягнув високого рівня показників рентабельності. Виявлено зниження операційної рентабельності продаж, яка майже у 5 разів нижча за валову рентабельність, розмір якої у 2018 році становив 23,1 %, що на 3,8 в.п. більше ніж у 2017 році. Рентабельність активів у 2018 р. склала 8,34%, що на 1,84 в.п. менше ніж у 2017 році, відповідно зроблено висновок про неефективні управлінські рішення щодо управління витратами від операційної діяльності, як наслідок рентабельність власного капіталу знизилася на 5,43 в.п. до 21,09%;

4) Середня питома вага власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2018 р. становила 38,5% всього капіталу, що на 3,1 в.п.

менше ніж у 2017 році, може мати негативний вплив на рівень фінансової стійкості підприємства та посилення залежності від зовнішніх джерел фінансування. Підприємство у 2014-2018 рр залучало позичений капітал як на довгостроковій, так і короткостроковій основі, що вказує на високий рівень кредитоспроможності підприємства та надійного контрагента;

5) В структурі активів у 2018 році найбільшу питому вагу становили основні засоби – 42,1% активів підприємства. Виявлено значну частку дебіторської заборгованості яка у 2018 році, склала 24,4% активів. Наявна тенденція до зростання питомої ваги дебіторської заборгованості, зокрема її частка в активах ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2014-2018 рр зросла в 1,4 рази, що призвело до зростання фінансового циклу;

б) Платоспроможність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» характеризується незадовільним рівнем, а з позиції фінансової стійкості підприємство обрало агресивний тип фінансування, хоча володіє достатнім розміром власного оборотного капіталу для фінансування запасів;

7) Факторами, що негативно вплинули на рівень рентабельності власного капіталу є рентабельність реалізації та оборотність оборотних активів.

В роботі запропоновано, обґрунтовано до впровадження у аналітичні процеси на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» факторну матричну модель прибутку, яка може бути використана в практичній діяльності підприємства.

З метою пришвидшення оборотності капіталу запропоновано до впровадження механізм управління дебіторською заборгованістю, що передбачає класифікацію дебіторів за рівнем надійності та механізм ціноутворення, який ґрунтується на застосуванні знижки (надбавки) до ціни залежно від термінів передоплати (відстрочення платежу). Визначено інструменти впливу на дебіторів, що дозволять підвищити рівень їхньої платіжної дисципліни. Доведено ефективність пропонованого підходу, що матиме позитивний вплив на показник рентабельності оборотного капіталу підприємства та пришвидшенні оборотності капіталу в цілому.

Спрогнозовано, що розмір вивільненого капіталу внаслідок прискорення оборотності становитиме 100,65 тис.грн.

За результатами оцінювання тенденцій та стану розвитку молочного ринку в Україні встановлено, що він володіє високим потенціалом, а ПрАТ «Тернопільський молокозавод» входить до десятки найбільших виробників та експортерів молочної продукції. Незважаючи на негативні тенденції на світовому ринку молочних продуктів Україна входить до двадцяти найбільших виробників у світі, а зовнішньоторговельні обороти характеризуються позитивним сальдо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/paran503>
4. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 49. – с. 668. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
5. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Затверджено наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 року № 81 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-97>.
6. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки: затверджено наказом №170 від 14.02.2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0332-06>
7. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Затверджено Наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0014665-06>.
8. Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: положення, затверджено Наказом Міністерства

фінансів України та Фонду державного майна України від 26 січня 2001 року № 49/121 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0121-01>

9. Методичні рекомендації щодо встановлення загрози виникнення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів ДПС для розстрочення (відстрочення) податкових зобов'язань: Затверджено Наказом ДПА України від 11 лютого 2010 року № 72 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennjametodichnih-rekomendacii-shodo-vstanovlen-doc17675.html>

10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

11. Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.П. Жушман, В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко та ін. ; за ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки. – Х. : Право, 2010. – 296 с.

12. Аналіз господарської діяльності. – Харків: 2015. – 109 с.

13. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. / О.Я. Базилінська — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 328 с.

14. Барілович О. М. Ринок молока і молочної продукції: стан, проблеми та основні напрямки розвитку / О. М. Барілович, Н. В. Пилипенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2014. - № 3-4. - С. 19-22

15. Гаваза Є. В. Світовий ринок молока і молокопродуктів: тенденції та перспективи для України / Є. В. Гаваза // Економіка АПК. - 2015. - № 7. - С. 106-113

16. Гандзюк М. П. Основи охорони праці : підручник [Електронний ресурс]/ М. П. Гандзюк, Є. П. Желібо, М. О. Халімовський ; за ред. М. П. Гандзюка. – 5-е вид. – К. : Каравела, 2011. – 384 с.

17. Геврик Є. О. Охорона праці: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Є. О. Геврик. – К. : Ельга: Ніка-центр, 2013. – 280 с.

18. Городня Т. А. Підходи до діагностики фінансово-економічного стану підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. А. Городня, Р. В. Тезбір // Науковий вісник НЛТУ України. - 2012. - Вип. 22.8. - С. 191-195.].

19. Джеджула В. В. Напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі [Електронний ресурс] / В. В. Джеджула, І. Ю. Спіфанова, Д.О. Гладка// Мукачівський державний університет - 2018. - № 18. - С. 382-388

20. Дуда В. П. Продовольчий ринок молока України, його розвиток та перспективи / В. П. Дуда, Т. А. Говорушко // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2013. - Т. 18, Вип. 1(1). - С. 102-105.

21. Економічний аналіз [підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] // За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704 с.

22. Економічний аналіз. Навчальний посібник / В.М. Серединська, О.М.Загородна, Р.В.Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2010.

23. Економічний аналіз: навч. посібник / [М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк та ін.]; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.

24. Жигало В. І. Сутність виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та її правове регулювання / В. І. Жигало, І. В. Баришевська, А. С. Іванова // Modern economics.- 2018. - № 11. - С. 72-78.

25. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.

26. Керанчук Т.Л. Молочна галузь України: перспективи і проблеми розвитку. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. 2017. № 3(08). С. 133–136. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf.

27. Клименко О. В. Удосконалення методичних основ управління дебіторською заборгованістю в рамках кредитної політики підприємства / О.

В. Клименко // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. - 2013. - № 4. - С. 87-91.

28. Кошельок Г. В. Факторний аналіз рентабельності власного капіталу підприємства / Г. В. Кошельок, В. С. Малишко // Економіка і суспільство. – 2016. – № 7. – С. 361–368.

29. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 520 с.

30. Кривицька Н. Ю. Стратегія диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Н. Ю. Кривицька, А. С. Громова. – Режим доступу : <https://docplayer.net/75343125-Udk-krivicka-n-yu-gromovaa-s-strategiya-diversifikaciyi-virobnicho-gospodarskoyi-diyalnosti-silskogospodarskih-pidpriemstv.html>

31. Кузь В. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства: проблеми достовірності та релевантності інформаційного забезпечення / В. Кузь // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 12(3). – С. 218-221.

32. Кучер В.А. Визначення структури показників ефективності роботи підприємства як основа прийняття стратегічних рішень / В.А. Кучер // Економіка промисловості. – 2017. – № 1. – С. 71-77.

33. Ліпич Л. Г. Бізнес-процеси та їх інформаційне забезпечення / Л. Г. Ліпич, Л. О. Ющишина // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10. – С. 202-206.

34. Любкіна О. В., Шмельова М. О. Діагностика фінансової діяльності і прогнозування перспектив розвитку бізнесу на основі багатофакторної моделі рентабельності. Ефективна економіка. 2018. № 3. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6170> (дата звернення: 09.10.2019).

35. Матвійчук Л. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття «господарська діяльність підприємства» / Л. О. Матвійчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія :

Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2017. - Вип.12(2). - С. 14-18.

36. Мельник Г.Г. Методи та моделі оцінки фінансової стійкості підприємств регіону в антикризовому управлінні / Мельник Г.Г. // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №3 (25). – С.108-111.

37. Москаленко В.П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В.П. Москаленко // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2006. – № 6. – С. 180-191.

38. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 504 с.

39. Підприємницьке право: Навч. посіб. / За ред. О В Старцева. К.: Істина, 2006. – 208 с.

40. Полторак А. С. Вплив обсягів дебіторської заборгованості на управління та підвищення ефективності використання оборотних активів / А. С. Полторак // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. - 2013. - № 4. - С. 82-94.

41. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів / С.В. Тивончук, Я.О. Тивончук, Т.П. Павлоцька. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 25–31.

42. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства / Г.В. Савицька – К.: Знання, 2014. – 654 с.

43. Статівка А. М. Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств / А. М. Статівка // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. - 2014. - Вип. 197(2). - С. 35-43.

44. Степанчук С.О., Єфісько Ю.Ю. Стан та перспективи розвитку молочного ринку України. Економіка та держава. 2017. № 5. С. 99–102.

45. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навчальний посібник / ЦалЦалко Ю.С.. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2012. –360 с.
46. Череп А.В. Інвестознавство: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 398 с.
47. Чеснакова Л. С. Формування концептуального механізму управління дебіторською заборгованістю / Л. С. Чеснакова, О. О. Нижник // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. - 2012. - Вип. 9. - С. 408-413.
48. В Україні скорочується виробництво молочної продукції. Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk/post/v-ukraini-skorocuetisa-virobnictvo-molocnoi-produkcii>
49. Виробництво сировинного молока скоротилося на 3,6%. Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk/post/virobnictvo-sirovinnogo-moloka-skorotilosana-36>
50. Молочний ринок – зростання, тенденції та прогноз (2019 - 2024). Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk/post/molocnij-rinok-zrostanna-tendencii-ta-prognoz-2019-2024>
51. Скорочення поголів'я ВРХ на підприємствах сягнуло 6% <http://avm-ua.org/uk/post/skorocenna-pogoliva-vrh-na-pidpriemstvah-sagnulo-6>
52. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
53. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua>
54. Офіційний сайт ПрАТ «Тернопільський молокозавод». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://molokija.com>
55. Фінансова звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2014-2018 рр. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://smida.gov.ua>